

Хенрик Шјенкијевић

— Приликом двадесетпетогодишњице му —

— Јелица Беловић-Бернадзиковска —

Највећи је савремени пољски романсијер Шјенкијевић. Његово се име знаде и даље изван граница пољског језика, његова су дјела преводили у све европске језике. Име Шјенкијевић — Пољаку изазове сузу усхита и осјетљивости. Шјенкијевић је својим красним и духовитим дјелима подигао углед народа свога, подигао му дух и свијест, одгојио је карактере и читава покољења; он је својим генијем обухватио читав свој мили народ, он је схватио мисију пјесника и писца. И за то ће његова двадесетпетогодишњица бити нешто велико, нешто епохално. Већ неколико година смишљају његови Пољаци, а особито родољубиве Пољкиње како да најљепше, најоригиналније прославе ту славу. Његова дјела изашла су већ у неколико поновљених издања у стотине хиљада свезака, те су аме-

ричким Пољацима право јеванђеље родољубља. А сада скупљају прилоге, да му даду читаво једно село, коме ће надјенути име „Tloszów“, и које ће бити онако уређено, како је то Шјенкијевић и не слутећи описао у своме дјелу *Bez dogmatu*. Заиста лијепа и оригинална идеја!

Прва дјела великог Пољака јесу *Хања* и *Ján muzikant*. Написао их младићским пером, али је већ тим дјелима пољску литературу увео у коло модерне литературе европске. Славенска литература од почетка га је пригрлила као дику своју, те га је превађала и замиловала. Толстој од Руса а Шјенкијевић од Пољака постали су миљенцима свјетске литературе. *Universalbibliothek*, *Aus fremden Zungen*, *Das Buch für Alle*, *Revue de deux Mondes*, а и Енглези и Талијани не могу да издаду већег часописа без ове двојице. Дубљина ми-

сли, пластично цртање карактера, свјезина осјећаја, па онда оне његове идејалне жене као: *Helena Skrzetuska, Krzisia i Kasia, Klara, Hanna, Anielka, Livija, Anusia*, и т. д. освојиле су и највеће литерарне гурмане, са маркантним обиљежјима својих красних фигура и са својих гдјекада управо херојски карактеристичним цртама, пуним женске милине и специјално пољске дражи.

Највеће је дјело Шјенкијевићево, његова историјска трилогија из 17. вијека *Огњем и мачем* — које дјело допуњује *Пошоп* и *Пан Володијоски*. Ово дјело мами родољубиве сузе из очију и ако није неко Пољкиња, а тек Пољаку! Ваљда га нема међу њима, ко га није прочитао? Коликогод сам још срела Пољака, сваки ме је питао: „Јесте ли читали *Огњем и мачем*?“ И тек кад рекнем, да јесам, онда је добро, онда као да сам у сѐ с њиме умакала... А и јест то нешто дивно, то дјело! Не знам чему да се више дивим: да ли великом богатству историјских догађаја испрличаних ванредном занимљивошћу, да ли симпатичности и пластици лица, н. пр. Бохун, Заглоба, Скшетуски, Подбипиента и други — то нијесу слике, то су живи људи, које чујеш гдје говоре, плачу и Богу се моле за слатку и несрећну отаџбину Пољску, то су лица које сваки час гледам у другој, али вазда у природној, прилици и видим, гдје им у жилама тече крв и у очима сјаје искра љубави и мржње. Добричина, старац и јуначина од ока Заглова! Ама није чудо, да су многе фразе, које му је Шјенкијевић тако згодно метнуо у уста постале народним пословицама! Па онда *Бохун*! Њега се не можеш отрести. И кад одложиш књигу — Бохун је уз тебе, он иде с тобом да шета и руча и гдје ти сједнеш, он сједи

теби сучелице! Савремена белетристика броји дјело *Огњем и мачем* пуним правом међу своје најбоље ствари.

У Шјенкијевића је осим необично пуне фантазије и топлот, ватреног осјећања још и ванредан хумор, прави пољски хумор. Он њиме зачини и најозбиљнија своја дјела, али му је и на по се одушке дао и у неколико новела, н. пр. *Та трећа? Шкице угљеном* и др. Ту те сили, да се гласно смијеш! Ту је пун дражи, врло пун дражи! И то је без сумње много допринијело, да је Шјенкијевић постао тако популаран. У пријеводу тај хумор дакако много губи, нема ту свој живи народни колорит као у оригиналу!

И психолошки роман са анализама као у Буржеа извире из Шјенкијевићево пера мајсторском вјештином. *Obitelj Polonickih* и *Без догме* права су ремек-дјела те руке. Неки пак веле, да је *Без догмата* најбоље његово дјело. Свакако је и оно замашно утјецало на пољске списатеље, те су многи пошли пишући овим правцем. У том је роману психолошка анализа зашла у најтајније суптиности људске душе, а *Anielka* јуначкиња романа прекрасан је тип идејалне и вјерне славенске жене, у које је племенита, жарка душа.

Тек прави је жанр Шјенкијевићев историјски роман.

Крсташ опсежно је дјело те руке, а поједини призори пак већ су и у позоришту приказани.

Шјенкијевић својим красним приказивањима из домаће историје умије као нико одушевити омладину, да изучава, да се напаја историјом свога рода. Његови романи силно помогоше, да је пољски народ добио појма о себи, о свом значењу, те му се тако развила народна свијест

до тога степена, да су Пољаци данас узори родољубља!

На пољу историје Шјенкијевић је управо ненадкриљив! Ко прочита његово новије дјело *Quo vadis* роман из Нероновог доба, тај се мора чудити моћи уобразиље, којом нам као у чаробној фати моргани писац пред очи чара сав ондашњи свијет...

Quo vadis преведено је на многе језике, а у Италији не може критика да се доста нахвали тога романа! Талијански критичар вели, да је сва литерарна Италија радознала на пређашња дјела пишчева, јесу ли лошија од романа *Quo vadis* — па се тога ради упознала са свим дјелима. Па што је нашла? Да је писац од почетка свог рада до сада *једнако* изврстан, *једнако* занимљив, *једнако* диван!

А руска критика хвали Шјенкијевића, те га ставља уз свог Толстоја. А већа се похвала и онако изрећи не да.

Модерни симболизам и декадентизам у литератури захватио је многе од млађих пољских писаца и пјесника; само Шјенкијевић остао је чист и нетакнут од њега, његов бистри и сјајни идејализам ничим није натруњен. Показао нам је то у психолошким анализама свога јунака из *Bez dogmatu* шеретног *Ploszowskog*. Овај је горко кажњен, јер је изневјерио идејализам. У том роману износи наш писац свијет управо романтичке поезије, наиме поезију срца и осјећања, — који нам се усред свеопће фриволности у лијепој књизи топло и угодно свиди. Исти карактер имаду и сва друга његова дјела; а то му заиста *данас више него икад* служи на част. Како је прекрасно рекао у својем дјелу *Bez dogmatu*: (*Ово је дјело пуно филозофских по-сматрања*). „*Stowiek jest jak morze: ma swoje przyplywy i odpływy. Dziś*

jest dzień odpływu, jutro przyplywu. Dziś jest dla mnie dzień odpływu woli, energii, chęci do jakiegokolwiek czynu, ochoty, do życia. Przyszło, to bez jakiegokolwiek powodu, ot, tak sobie! — rzecz nerwów!“

(Човјек је као море: има своју плиму и своју осјеку. Данас је дан плиме, сутра осјеке. Данас је за ме дан осјеке воље, енергије, добре воље ни за који чин, чак ни воље живјети. А дошло је то без икаква повода — ето тако! — ствар нерва!)

А на другом мјесту опет вели: „*Serce meskie ma wieksza moc odradzania sie. — Znatem kobiety z sercem wyjatovionem do tego stopnia, ze utracity stanowczo zdolność kochania, a nawet szanowania kogokolwiek, tub czegokolwiek. Meszczyzn takich nie znam. Mitość powraca nam dziewictwo*“.

(Срце у мушкарца има већу снагу да се препороди. Знао сам жена са исцрпљеним срцем до тога степена, да су стално изгубиле способност *љубити* пак и *поштовати* кога. Мушкараца таквих нијесам нашао. Љубав нам повраћа дјевичанство.)

Из његових дјела могли би се исписати читаве свеске таквих духовитих афоризама и рефлексја. Он је у њима богат као мало који писац.

Је ли дакле чудо, ако је данас име *Шјенкијевић* Пољаку права народна светиња? Тако популаран као он, није никоји писац пољски. Њега чита стара бака својој унучади, њиме се опаја младић и дјевојка, њега чита пољски народ, кога је бијела одагнала у Америку, и друге крајеве, он им је што је мало који писац своје народу. Ево zgodне илустрације: Куповао Шјенкијевић својој дјечи неке дарове, па тражи кога, ко ће му пакет кући однијети. Јави се баба: „Ја ћу господине!“ Он јој каза име своје и адресу стана, а баба за-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

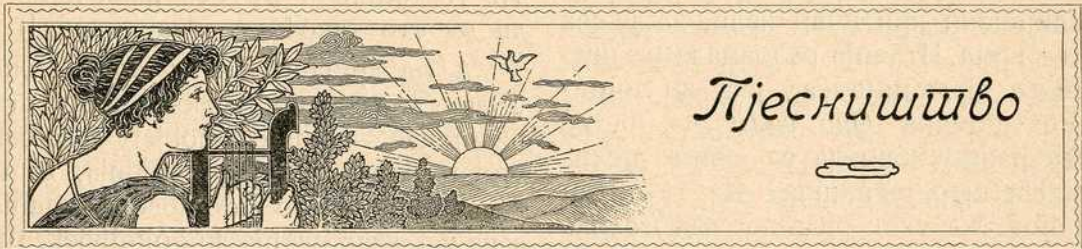
дрхта, спусти пакет и склопи руке, па се побожно загледа у писца као у свету икону. Очима га је питала, је ли он тај Шјенкијевић — тај исти, једини?

Он то опази, насмија се и рече: „Тај, тај, бако, тај исти!“

Изванредно образовање, популарност и продуктивност тога роман-

сијера задивила је и Нијемце, који су иначе тако строги у критици славенских писаца. Њему су радо метнули ловор вијенац око главе, шта више још повећали са неколико златних листова.

Пригодом двадесетпетогодишњице Шјенкијевићеве кличемо том великом сину Пољака — живио и слава ти!

* * *
(Госпођи Ж.)

О, не куни величанство бола
У ноћ глуху крај мрвог огњишта:
Само она груд је празна, гола,
Која нема да оплаче ништа!

Не прокун'мо никад, ни ти ни ја,
Тешку патњу што је тако дуга —
Шта је радост? Луда пародија
Свете пјесме што се зове туга.

Не зовимо да се врати амо
Ташта срећа из смрти и узја:
Њу и даде небо да познамо
Чар, светињу и значење суза

У СУМРЈАКУ

О двела ме туга и мисли злослутне
Далеко у поље. Трава пуна росе —
Н'јемо стоје врбе покрај воде мутне,
Тихи вјетри мрсе зелене им косе...
На западу негдје полумртав бл'јеска
Угашеног дана задњи бл'једи пламен,
Н'јема је надамном ширина небеска,
Мрак засипа шуму, рјеку, цв'јет и камен.

Ено једно гробље. Ту леже селаци,
До сусједа сусјед, другар до другара;
И док међ горама задњи мркну зраци
Побожно капела врх њих стоји стара.

А доље у селу задњи огањ згасн'о,
Ноћ. И ту се спава... Бијела и гола
Међу њима стаза кроз вечерје касно
Кривуда од једног до другог дола...

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ЈЕСЕЊА ПЈЕСМА

Раширило се у н'јемој висини	Мраз се ухватио над трулом стрњиком
Јесење небо безбојно и празно.	Мокре су стазе а блатњави путе,
Поља су пуста, врх ледина њиних	С њих црна јата побјегла су с криком
Силази вече досадно и мразно.	У глухо вече. Пусто. Небо ћути...
Ко болесница, бл'једа ходи р'јека	Ја не знам зашто само тугу снијем
Костури топола надн'јели се на њу;	А нит што жалећ, нит што жудећ друго;
Чујем мине јецај и потмула јека —	И, не знам зашто, рад бих да се скријем
То вјетри плачу високо у грању.	И негдје плачем дуго, дуго, дуго...

ИЗ „ЈАДРАНСКИХ СОНЕТА“

I.

(Хоћ на мору.)

Ко дише тако под покровом овим
 Модрим ко небо, ко мисо бескрајним?
 Ја му чујем дисај у часима тајним
 Чујем — бунца, мрмља у дубоким сновим —

Док ја још само по беспућу пловим
 Мрачан с мрачним једром над таласом сјајним,
 Док струје вјетри са мирисом бајним,
 Док се небо кити звјездицама новим —

Ко ли дише тамо? О, св'јет један цио
 С горама, са небом, и с р'јекама бурним
 Дише под овим покровом азурним

И дуга гробља ту спавају ти'о
 Бродовља и људи. Ноћ врх хумка њини'
 Шуми псалме, палећ св'јеће у висини.

II.

Море!... море!... море!... Свуда само вали...
 Из бескраја вода у бескрај се стере...
 На западу пожар! љути пламен ждере,
 Крвава гломача дан пржи и пали.

Шумни се таласи у потјеру дали
 Низ плаву арену без краја и мјере —
 Тамо, руб небески гдје океан пере
 Куд гре вихор, галеб, вјетрић, листак мали...

Ал' ја куда наглим? У вечерје ведро
 Куд лепрша снажно разапето једро?
 Ох, ја бих далеко, твојим милим трагом —

Ал' куда и камо? Ја сам морнар худи
 Што као вал јеца и ко вјетар блуди
 Над мртвом пучином за пропалим благом.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

III.

Спава ко д'јете... Ал' шума ципреса
Не огледа се над плавом му водом.
Поноћне зв'језде глухим иду ходом
Кроз ведри зреник, провидна небеса.

Сањиви галеб трудно крило стреса,
За даљним негдје блудио је бродом
Веселим летом пучином, слободом...
Док рикну море пуно срџбе, б'јеса —

У небо пљусну ускипјелом водом,
Уви се маглom и измахну бродом.
Небом дуго муње пламтиле су жарке...

Али олуј стаде. Гле! Мир, ноћ без јава,
А море без брода... Само галеб спава
На црном трупу скрхане катарке.

IV.

О, ја волим ноћи, њине мутне зборе,
И њине тишине и њине олује,
И њине ријеке што страхотно струје
И потоке њине што сјетно роморе.

Сваки цв'јетак, камен, талас, лист са горе,
Звук свој има у њој, сви шапћу и струје...
И мој дух се мрачни јасно у њој чује
И мир кад оглуви, ил' вјетри кад оре.

Ја сам дио ноћи. Над пољем и хумом
Кад почне да бл'једи и умире с шумом,
А зора јој с неба скида зв'језде њене,

Она шуми збогом у одласку наглom
И увија н'јемо, ко цв'јеће и ст'јене,
Моје бл'једо лице сузама и маглom.

V.

Стоји пуста црква, без гласа и звона,
Хладна и сумрачна сву ноћ и дан ц'јели,
А у напуштеној у глухој капели
Сама плаче, бл'једо, жалосна мадона.

Кандило не пали више рука она
Што паљаше тамјан. Кроз храм невесели
Глас молитве драге не хори се см'јели
Ни глас вјечне вјере с расутог амвона.

Времена и људи варварском су руком
Пустошили по њој и рушили с хуком
Предака божанства и свете олтаре.

Тако твоја љубав бди тужна и мрачна
У души, без клетве, ко мадона плачна:
С руком на благослов и за зле пљачкаре!

VI.

Вече, мрак све гушћи. У мирисном зраку
Љиљци лете, цвркћу кроза таму црну.
Из шупљега храста и јејина прхну,
Паде на крст торња што црни у мраку.

Млад се рађа мјесец. У глухом врбаку
И потоњи гласи умиру и трну,
Златним својим плаштом ноћца се огрну
И поче да шуми дугу успаванку..

Путник, стигох амо без мира и санка,
Тражим моју драгу на мјесту састанка,
Вјерно сам јој срце дон'о из далека!

Ал' јејина прхну над мрачним звоником
И у гробљу негђе она паде с криком:
„Смрти, уђи амо, она на те чека!...“

Јован Ђучић.

Записник

једног сеоског бележника

— Бранковински —

— Чула сам, господине, да ви пишете којекакве ствари по новинама па вас молим да будете добри да изнесете и ове лудорије мога мужа. Нека види сав свет какви сте ви мушки.

— Благодарим вам, госпођо, на толиком ласкању. Али шта ће после рећи ваш муж? Ово су његове записке, па зло и за мене и за вас ако дозна да смо...

— Па ви онда изнесите само оно из последњег записника. То је најгоре. Молим вас изнесите, не брините, ја ћу одговорати.

— Добро.

13. Марта, 1891.

Мило ми је што отпочињем ову нову књигу мојих записника са бележењем једне пријатне новости; али зебем што отпочињем бележити баш тринајестог дана тако променљивог месеца као што је Март. — Дошла је нова учитељица. Бојим се, да не буде каквих малера.

Бакалин Мацсфелд био је данас код мене и саопштио ми је долазак учитељичин, описавши је као лепотицу првог реда, само што је, вели, сувише нежне природе, није досад била на доброј храни. Његовој жени није се допала. — Знам ја госпођу Сали, она хоће увек да важи као прва лепотица и најбогатија госпођа у селу; а у томе јој много вла-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

шки попа повлађује. Чудновато, он у селу преставник православне вере, а да може носио би јеврејку Салику на рукама! Попадија Мандика као да је дигла руке од њега, тако ми изгледа; али још нисам могао прозрети шта је узрок томе.

Ми, сеоски бележници, морамо се о свачему бринути, особито одкад и матрикуле водимо; а од постанка грађанског брака у Угарској много народа невенчано живи, неће две таксе да плаћају, и попину и матрикулску.

19. Марта, 1891.

Био унијатски попа код мене па се тужи на поштарку, каже, све новине она најпре прочита, па онда намаразашиље. У његовим новинама изишао оглас, да један смирени отац тражи младожењу за своју скромну кћер, а поштарка разнела глас по селу, да је он дао тај оглас штампати; међу тим, вели, он још и не мисли удавати своју кћер, (лаже), која је врло скромна и никад се не би преко новина удала.

Мораћу отићи до поштарке да извидим ту ствар, а знам да то мојој жени неће бити право. Враг би је знао што је омрзла ту сироту поштарку! Она се истина кицоши, али отправља дужност на потпуно задовољство господина директора комитетских пошта.

21. Марта, 1891.

Поштарка ме је молила да мало проредим доласке у пошту. Сали Мацесфелдова нешто смутила. Добро те моја жена не живи у пријатељству ни са Саликом, а било би лома.

Поштарка каже, да је онај глас о огласу унијатског попе измислио и разнео влашки попа. Она тако мрзи кћер унијатског попа, да би морала, вели, три дана испирати уста кад би јој само име поменула. —

Имала је ноћас грчеве у стомаку, па је изгледала као да су је гује сисале. Хвала Богу, иначе би се дуже задржао у пошти па би Сали опет којешта торокала.

Сутра ће доћи срески капетан у село. Договорили смо се, ја и Мацесфелд, да га добро угостимо, код Мацесфелда; јер су ми послови мало застали, па не бих му хтео дати времена да завири у моје надлештво, а чива би хтео да обиђе нову наредбу о забрани крчмења пића у бакалницама. Саветовао сам му да га крчми за господу у соби до бакалнице, а сељаци нека пију на клупи пред дућаном; али он вели да је незгодно у соби, јер тамо му жена рали на шиваћој машини па ће госте узнемиравати, а за сељаке је лако, каже, они ће пити и на тавану, само им дај ракије. Неће, рекох, неће она нас узнемиравати, што да нас њен рад узнемирава! У осталом ја најчешће и долазим, па нас двоје нећемо бити на сметњи један другом. Попе пију код куће, а спахиски надзорник и кмет завуку се у дућан удовице Маријоле, па тамо пијуцкају и чкиље у њу као мачкови у жижак. Сва остала господа у селу женског су рода, поштарка и не пије ракију, за учитељку још не знам. Остало је ипак да се дејствује код капетана.

22. Марта, 1891.

Дао Бог те код нас у селу била битка. Тукли кмета због некаквог кукуруза, па дошли и жандарми са среским лекаром, истрага, саслушавање сведока, лекарски преглед, што се све вршило у општинској судници те среском капетану није ни на памет пало да обиђе моје надлештво. Морао је и истрагу брзо свршити због части код Мацесфелда, а после је већ било време да се врати у град. Био је у почетку љутит, што је кмет

направио толику галаму због оне битке, јер лекар каже да је кметова глава тако тврда, да ни удар секире по њој не би могао произвести тешку повреду. Али госпођа Сали лиле — миле око њега, а и лекар је био при апетиту и добро расположен, јело и пиће изврсно, те се срески открави и мало попусти Мацесфелду. Ја употребим ту прилику и предложим му да заједнички узмемо у закуп попашу у спахијској шуми, па да је дамо овчарима у подзакуп, могло би се добро зарадити. Одговорио ми је, врло благим тоном, да би то изгледало као нека ортачина претпостављеног са потчињеним, а при поласку полако ми рече да га ових дана посетим. Тако ћу и учинити. Има право, такве се ствари свршавају у четири ока.

При поласку свратио је срески у пошту. Тамо је била и нова учитељица. Видох је, лепа и још млада. Изгледа мало стидљива те је у толико привлачнија. И срески је добро загледао, па онда погледа у сахат и рече да је штета што нема више од пола сата времена — посетио би и школу. Код Мацесфелда је говорио да се већ закаснио, и наредио је био да одмах упрегну коње да не би морао ноћу путовати. — Ја сам ипак задовољан. Све је на миру прошло.

24. Марта, 1891.

Данас мали неспоразум са женом због јучерање части. Преварио сам се те сам јој причао како је г-ђа Сали била љубазна са гостима, а она у дреку: „Зар вама, краљевским чиновницима, да је преча једна јеврејка од чиновничке госпође? Ја нисам смела бити са вама за столом, а Салики сте дозволили да буде и раскалашна!“ Одговорих јој, да данас има и магнатских госпођа које су јеврејке, а част је била у кући Са-

ликиног мужа, па је ред захтевао да и она присуствује столу. На то моја жена: „Нећу да знам за тај ред; али знам многе друге ствари, морамо ја и ти једанпут пречистити те рачуне!“

Не знам шта то значи. Сувише је енергично поменула пречишћавањем рачуна! — То ће ме нагнати да се мало зауставим и о свему добро да размислим. Истина је да сваки час трчкарам те у пошту те код Мацесфелда, а осећам се и некако узнемирен одкад је дошла нова учитељица.

У каквој вези стоје госпођа Сали, поштарка и учитељица са матрикулом, кад прва нема деце, друга је удовица, а трећа је девојка, ни једна ни друга од ове две нису испрошене па да им предстоји венчање, и све су живе и здраве? Чему се управо имам од њих надати? — Тако сам почео мислити и при томе се случајно погледах у огледало. Нисам ни леп ни ружан, него сам може бити симпатична појава, па ме оне изазивају а ја то не могу да приметим, него савршено несвесно, чисто блудећи трчим за њима. Може бити да није ни то, него ја волим разговор, оне воле разговор, па се тек нађемо. Може бити да све чиним из дугог времена, у селу живим, свога друштва немам, па ето тако!

Опет се погледах у огледало. Враг би га знао на кога личим, ни на оца ни на матер! Сад ми се учини да сам мало зриказ. Наопако, ако је то у истини! — Не, нисам зриказ, него имам чудновато оштар поглед, па кад се намрштим, ево као сад, зеница ми на левом оку оде некако у страну, и то им може бити импонује, јер сам увек мање више намрштеног лица. Једанпут кад сам жену тако оштро погледао, она ми само рече: животињо! па оде из собе.

Не могу ништа више да мислим о томе, нека остане за други пут.

27. Марта, 1891.

Покушавао сам даље мислити о горњем предмету, па никако није ишло. Услед тога почео сам сумњати у своју памет, те одем у град код среског капетана: да видим хоће ли он приметити какву промену у мојој памети, кад му будем излагао своје мисли, разуме се, о другим предметима, а и о оном предлогу за закуп попаше.

После обичног разговора о службеним пословима, што се увек брзо свршава, упитао ме је срески како је иначе у селу и при томе ме значајно погледа. — Зашто ме је тако погледао? Мишљах да није ону промену већ приметио? Не дадох се збунити: „Добро је, одговорим, све је у реду, попаша у спахиској шуми још није издата у закуп.“

— Ман’те врагу ту попашу. Како вам је тако што могло пасти на памет! примети ми срески. — Како иду послови других државних установа?

Био сам на чисто да је приметио ону промену. Помиње моју памет, сматрајући мисао о закупу попаше као непаметну, па прелази баш на најопаснију тему, јер знам шта он разуме под „другим државним установама.“ — Како је то тежак положај кад човек није сигуран у своју памет, а с одговором треба угодити претпостављеном!

— И ако нисам надлежан да контролишем послове других местних државних установа, и ако сам и сувише претрпан својим службеним пословима, ипак се старам сазнати што је потребно за извештај своје старшини...

— Ви данас говорите сасвим службеним тоном, пресече ми реч срески капетан. Али оставимо то на страну. Дакле често посећујете пошту и школу?

Ту смо. То је оно чега сам се бојао, то је замка, то су испитивања у циљу констатовања мога душевног стања.

Сад само смотрено, помислих и стадох угађати:

— Школу још нисам посетио. Учитељица је још нова па чекам да се деца на њу навикну, а и њој треба времена да их привикне на свој систем учења. У пошти иде све по старом. Поштарка се непрестано налази у срдитом стању. Ономад је избацила из поште једну сељанку главачке; а приметио сам да је и ваше слике нестало са стола...

— А мирује ли влашки попа, опет ми срески пресече реч?

Не знам шта му је! Изгледао ми је узнемирен, нестрпељив, нерасположен. Стадох му махинално и кратко одговорати на сва остала питања, те тако скратих посету. Богу хвала и слава, љубазно се растао самном. О учитељици и поштарки ни речи више није проговорио!

Дакле, сад ми треба озбиљно о свему размислити. — Добро би било кад бих тога ради могао отпутовати на одсуство, разуме се без жене.

1. Априла, 1891.

Насео сам данас са Саликом. Хтедох је преварити да јој је муж купио гласовир, јер је то њена давнашња жеља, а он заиста то учинио! Нашао неку стару звонару у граду, па јевтино купио. Више личи на долап него на пијанино, па још дао столару те га флодровао место да га преполитира. Чудо ми је да нисам видио кад су га кроз село пронели. А и да сам видио, никад не бих рекао да је то пијанино!

Нисам се преварио да је учитељица стидљива. Врло је повучена, није разговорна, а кад говори гледа у страну. Показује да јој је досадно

кад јој се ко удвара. Ваљада је глупа, јер и кад сам је оштро погледао, нисам приметио никакву промену на њој. — Може бити да је добро што је глупа.

Не знам кад ћу о свему добро размислити, а већ је крајње време да се решим на коју ћу страну.

5. Априла, 1891.

Опет лом у селу. Унијатски попа приповедао, да је снιο како је дошао код Мацесфелда један рабинер, у кога је лик био као у Јуде из Искарјота, па су мамили на шећерлеме једно сељаче у бакалницу да га закољу, те да крв хришћанску употребе за јеврејски причест. Јон Папук, звонар, коме је попа тај сан приповедио, разнесе га по селу као истину на јави, додавши, да се рабинер налази прикривен на тавану Мацесфелдове куће. Кмет, знајући да ја живим у пријатељству са Мацесфелдом, не саопшти мени ништа о свему томе, него је на своју руку извршио претрес тавана и подрума у бакалиновој кући, те сељаци том приликом украду с тавана једну бургију и три пакла јексера, а из подрума два левка и једну натегачу, од рабинера ни трага није било.

Као помаман долетио је Мацесфелд мени на жалбу, а ја га упутим право среском капетану у град, па кад га видох да пројури на колима пут града, похитах госпођи Салики уверити је да је све без мога знања учињено. И веровала ми је и није, јер сумња да гатка о рабинеру није масло моје жене. Бојим се да ће услед тога наступити запети односи између нас. И какви су управо наши односи? — То долази у оне предмете за озбиљно размишљање.

Дође и влашки попа, као да купи бибера, а у ствари да истражи срце на унијатског попу, што ја корисно

употребим у одбрану моје жене. — Ето вам се, рече попа Салики, дала прилика да разликујете праве пријатеље од оних притворних. Што се мене тиче, ја увек кажем: један је Бог!

Кад је поменуо оне притворне пријатеље, попа превуче поглед преко мене од главе до пете. — Чини ми се, да се ствари заплећу. Свакојакo треба ми мало одахнути.

6. Априла, 1891.

Данас ми се дала прилика за размишљање о оним рећи предметима еманципације. Жена отишла у оближње село, да тамошњој попадији, која је њена својта, саопшти гатку о рабинеру. Боже, ако се узбуди и оно село, може још и револта наступити, и антисемитско питање у нашој општини покренуто бити, а све на штету мога положаја! — Ето, сад су ме те мисли обхрвале. Да тешка мога положаја!

Ево Мацесфелда из града, па право мени. Преноћио тамо саветујући се са својим једноверцима, шта да предузму за сузбијање антисемитизма унијатског попа. Предстали су депутативно среском капетану, па шта је између њих било да је било, он је наредио најстрожију истрагу коју ће водити његов нарочити изасланик.

Кажем ја да се ствари заплећу, па ко може сад о ономе размишљати!

Кмет видио Мацесфелда кад је из града дошао, па и он дође мени. Казао сам му шта је срески наредио, а он ме моли да га научим како да лаже истражнику! — Решисмо, да се сва кривица свали на звонара Јона Папука, о чему да се споразумемо и с унијатским попом.

После тога дође и попа из оближњег села. Допратио моју жену и хоће човек да се на месту извести „о покушају рабинеровом да закоље

хришћанско дете уз припомоћ Мацесфелдову, који би за то добио титулу јеврејског хаџије!

Ето шта значи што сам 13 марта почео бележити догађаје у овај записник.

10. Априла, 1891.

Дошао истражник. Удесили смо ствар тако, да најпре саслуша кмета, па онда оне сељаке што су с њиме тражили рабинера по тавану и подруму, јер они због оних јексера и осталог морају у свему потврдити кметов исказ, па онда унијатског попу, с којим је постигнут споразум, па кад попара буде скувана онда Јона Папука на среду.

Тако је и било. Кмет је казао, да му је Папук доставио, да је својим очима видио кад је Мацесфелд мамио оно дете на шећерлеме, а иза њега је стојао рабинер и држао у десној руци велики оштар нож, левом руком гладио је браду која му је као у јарца, е из уста му вире два велика зуба. Сељаци ни оком нису тренули при својим исказима, и све су потврдили што је кмет казао. Унијатски попа није се могао сетити, да је звонару причао буди какав сан нити се он кад год упуштао с њиме у подобне разговоре. Јон Папук није ни стигао да што искаже. Чим поче говорити, истражник викне: лажеш! И тако он оста крив за све, Мацесфелд је био задовољан што је успео задати страх и попу и кмету, а ја што се ствар није ни мало о мене очешала.

Кад је истрага била свршена, истражник је посетио најпре школу па после и пошту, и остао је код мене на преноћиште. По вечери је било говора о разним местним догађајима, реч је водила моја жена и веома је хвалила учитељицу.

Морам напоменути да је истражник млад и леп човек, и да се веома укусно одева.

11. Априла, 1891.

Данас је истражник опет посетио школу, па је одмах затим отпутовао у град да реферише о резултату истраге. Сутра идем и ја у град, да реферишем среском капетану нешто друго.

13. Априла, 1891.

Био сам јуче у граду. Уз пут ми дође да размислим о свему ономе, а имао сам за то довољно времена, јер је град два сахата далеко од нашег села.

Најпре сам поставио себи ова питања: Да ли се заиста удварам Салики или поштарки? — Ван сумње је да им се удварам.

Па зашто то чиним кад сам жењен човек? — Одмах сам био на чисто с одговором: За то, што се жена сваки дан свађа самном, ништа ми не верује, у све сумња и непрестано врача у карте да јој кажу шта ја мислим.

Па добро, кад је све то тако, мишљах даље, шта управо хоћу ја да постигнем удварањем поштарки и Салики, и налазим ли ја да је моје удварање нашло одзива у њих? — Е, ту сам већ запео био с одговором. Мислим, мислим о томе, кад у тај мах прођоше једна кола мимо мојих кола, а у њима седи — поштарка! Спахиска кола, — услужан је наш спахија према њој, — добри коњи, па једва стигох да је поздравим, тако је гонила. То ме сасвим помете у даљем размишљању о ономе, него ми се наврзе мисао: Зашто она иде баш данас у град и зашто онако јури? — Бог би је знао, чуће се, а и састаћу се ваљда с њоме у граду.

Знам да одседа код „Алписке пастирке“, па и ја одседох тамо. Питам за њу, казаше ми, да је дошла још пре пола сахата и наредила је да се ћути о њеном доласку. Охо, то нешто значи!...

Одох среском капетану, где ми рекоше, да ће по подне примати. Одох истражнику: у послу је, да дођем по подне. Одох благајнику, ни он не може да ме прими, шконттира касу, а знам да се касе шконттирају првог дана у месецу! Рђави знаци. — Шта се крије иза свега овога?

Лутао сам по граду као без главе. Поздрављају ме људи, а ја место отпоздрава само блебећем којешта. Тако ми Бога, ја сам померио памећу! И зашто? Да ми је знати, шта је прави узрок те ми се од мозга направила некаква сурутка? Не знам, просто не знам шта је! Ето тако, нешто се збива са мном, а ја не знам шта је то...

Одох у гостионицу. Идем полако по степеницама, замишљен, чисто тужан, кад у ходнику кога да видим? — Среског капетана! Тек што је залупио врата једне собе у гостионици, љутит, па нешто гунђа кроз зубе. Учини се као да ме не види; али ја добро уочих број собе из које је изишао, па се повукох на крај ходника у очекивању да ли ће и ко ће још из ње изићи. Чу се звоно, један пут, други пут, јако, као да је пещицом ударено у оно дугме. Собарица оде баш у ону собу. Кад изиде, приђох јој и спустих једну форинту у руку, и упитах је ко је одсео у оној соби? Она најпре метну кажипрст на уста, па прошапутала: Поштарка из села Н! — Смрче ми се, па ми се стаде ходник окретати и учини ми се као да собарица на глави одскакута даље...

Наредим да упрегну коње у кола, па се вратих у село.

И данас је тринајести дан у месецу.

13. Маја, 1891.

Повукао сам се био. Месец дана ништа нисам мислио. Отправљао сам само најхитније државне службене послове, и прочитао сам у мојим ранијим записницима како се почело познанство са Мацесфелдовом и поштарком. Нашао сам, да је почетак био сасвим природан, да је познанство било неизбежно и да сам тада сасвим присебан био.

Тридесет дана нисам ни завирио код њих. Код поштарке ићи нема више ни смисла. Мацесфелд ме је посетио неколико пута, али се није ишчуђавао што ме нема да му дођем! Поштарка је слала да пита да ли би јој продавали млеко, на шта је од моје жене добила негативан одговор.

Моја жена постала је љубазнијом према мени, ређе се свађа и више пази на изражаје при свађи. Ваља да ће дати Бог да се све на боље окрене.

Данас био Мацесфелд и позвао нас вечерас на посело код њега. На моје велико изненађење жена је примила позив, а он није затајио да ће на поселу бити и поштарка с учитељицом! Хтедох је загрлити и пољубити; али знам да би онда све покварио, те се уздржах. Да ли ми припрема какав скандал или се на боље окренула? — Видићемо.

14. Маја, 1891.

Идући са женом Мацесфелду на посело, сетих се да је опет тринајести дан у месецу па ме обузе некаква језа. Рехи се, да на поселу само својој жени угађам, па због тога и настрадах. Учитељица беше окупила гђу Сали да свира и пева, а ова то једва дочекала па стаде

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

свом снагом ударати у онај долап, а он пушта гласове као кад тамбураши отаљавају последње песме пред зору. То би како би; али кад стаде Салика певати, мени не даде ђаво мира него рекох жени, а да бих јој и угодил: ова не пева, него се дере као да јој ваде кутњак који се пола метра укоренио у вилици! Због зујања долапова и вике Саликине, морао сам жени то гласно казати, тако да је и поштарка чула па удари у смех; али не у обичан смех, него се све баца ногама колико се смеје! Разуме се, толики смех све је запрепастио. Салика престаде певати, па сви навалише питати поштарку што се смеје, чак и моја жена је пита?! Она се и даље церекаше, а све пружа руком на мене. Претрнух, проби ме зној, па само вучем у себе дим за димом из цигарете, да бих угушио страх од оног што ће наступити. А она, бештија једна, смеје се па кроз смех: „Господин нотар, хахаха, каже, хахаха, не пева него дере се, хахахаха, као да јој зуб ваде, хахахаха.“

Кад је изустила „не пева“, Мацесфелд похита Салики и стаде јој говорити да изиде и нареди донети крофне. Поштарка је утирала сузе од смеха, који сад намерно прихвати моја жена, а учитељица поцрвенила од стида, не зна на коју страну да гледа. Мени се направила нека булумента у глави, још ми зујаху уши од оног долапа, па само трепљем и пуштам дим из уста као из димњака. Салика изиде, за њоме и Мацесфелд и чусмо у ходнику неко живо објаснење између њих.

Уђутасмо. Поштарка ме пакосно гледа и поцупкује ногом. Моја жена очевидно показује, да јој је по вољи што сам настрадао; а учитељка села код долапа замишљена и удара прстом у један тастер, који одјекује као звоно кад оглашава нечију смрт.

Уђе Мацесфелд, збуњен, чисто као постићен, и саопшти нам да му је жени позлило те је легла у постељу. Разуме се да даљем седењу није било места, те се одмах ризиђосмо. Не знам како се поздрависмо при разстанку. Уз пут је моја жена певушила.

Данас нисам изилазио из куће. Наступило је потпуно помрачење моје памети. Жена ми ништа не говори; али је добро расположена.

Заборавио сам раније записати: Онај нарочити изасланик среског капетана, што је водио истрагу о рабинеру, правио је два пута од оно доба „излет“ у наше село и т. д.

20. Маја, 1891.

Данас одем код поштарке, да јој дам познати да одсад између нас могу постојати само службени односи. Она није била у пошти, него само њена помоћница, старица од својих седамдесет година. Питао сам где је, у соби је, рече старица, не може изићи, боле је глава. — У пошти су увек две столице, једна пред писаћим столом на којој седи поштарка, а друга мало у страну од стола за одличније посетиоце. Данас видох само поштаркину столицу, изгледа ми да је она друга намерно уклоњена. Дакле, овде је сасвим свршено!

При поласку даде ми помоћница једно отворено писмо: Онај нарочити изасланик јавља да је испросио учитељицу! Нека им је срећно. Ту бар нисам још ништа ни почео, управо нисам имао времена за то.

Пођох Мацесфелду, да видим каква је тамо ситуација. На прозору госпођа Салика, па кад ме виде уклони се и тресну прозором затварајући га. И ту је дакле све свршено.

И поче да ми свиће. Растури се она магла из главе. Исправих се,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

превукох руком по челу и реших се да не улазим у Мацесфелдов диван. Вратих се кући па легах на диван, некако задовољан, учини ми се да сам лак као перо и стадох звиждукати, гладећи брк и гледајући у таваницу. Нисам ни осетио кад ми је пришла жена. А она, као оно лекари кад прегледају у болесника

прса, метнула ми два прста своје леве руке на чело, а једним прстом десне руке удара по она два, па се смеје!

Насмејаш се и ја. А она: „Јеси ли сад сасвим мој?“ — „Право да ти кажем, одговорих јој, у ствари сам само твој и био.“

Не вреди ништа више ни записивати...

Песме Милете Јакшића^{*)}

— Др. Љубомир Једитћ —

Ова књига песама, која је с толико страна с великом хвалом и радосно поздрављена, на нас није учинила особита утиска. То не долази отуда што бисмо ми, по хвалама које смо о овим песмама читали, сувише много били очекивали, — јер смо ми многе од њих већ раније били читали у разним књижевним листовима српским. Али и да нисмо, искуство које смо у томе погледу стекли научило нас је да не полагамо много на хвале које читамо о онима што данас у нас певају. Ако је у опште било каква предубеђења с наше стране, то је, мњење које се поодавно утврдило у нас, да после Војислава нисмо више имали песника; да је то био последњи истински песник наш, који је испевао лабудову песму Српске Лирике. И, ако је тога предубеђења у нас било, оно је, сад, пошто смо ове песме прочитали, постало стално наше убеђење, — и остаће то, бојимо се, још задуго...

Јер, оно што чини песму и чини песника, то нису само стихови, него још, и пре свега, осећање. А овога ми у песмама његовим нисмо могли наћи, — мислимо, правог, истинитог осећања. Он не пева из своје душе, него пева по угледању на друге; његово је осећање позајмљено, из друге руке: њега су инспирисали песници, — чешће и прости стихотворци. Та околност, сама по себи, очевидно, није од толика значаја да би јој требало посвећивати нарочити чланак; нити бисмо ми, зарад ње саме, ово писали. Што ово пишемо, то је зато што ми у М. Јакшићу видимо представника читавог једног кола млађих песника наших и, више но то, представника наше данашње лирике у опште; и што мислимо да је време једном повести озбиљнију реч о данашњим песницима нашим. Њих бар не морамо митити, ни гледати им кроз прсте, — *песникâ* смо бар имали да можемо бити и без ових данашњих. И ово што пишемо о М. Јакшићу има, отуда, шири смисао. Његове су нам песме само повод писању; а прави предмет, и ако посредно, данашњи српски песници у опште. Јер оно што важи о њему, важи, врло великим делом, и о њи-

Као што рекосмо, песме Милете Јакшића на нас нису учиниле особита утиска. Ми смо у њима нашли стихова, али нисмо нашли песама, а још мање смо у њима нашли песни-

^{*)} Велика Кикинда; Штампарија Јована Радака. 1899; мала осмина; стр. 186.

ма: његове су песме огледало, у којему се верно огледа слика данашње Српске Лирике.

Песме М. Јакшића могу се поделити у две врсте: једне, у којима се опажа утицај Змајев; и друге, у којима се опажа угледање на Војислава. Ова ће два песника наша, како мени изгледа, највише имати да одговарају на страшном суду потоње историје српскога песништва. Сви, скоро, песници без талента угледали су се на њих; неки на једнога, неки на другога, а неки, као М. Јакшић, и на обојицу. И, било је сасвим природно да се угледају на њих, — јер је на њих најлакше угледати се. За угледање на Ј. Илијћа треба, поред песничкога осећања, још и осећања у чисто српскоме духу, какво се у нас већ изгубило; за угледање на Ђ. Јакшића, снаге и силан поетски темперамент (који се, у осталоме, противи подражавању другоме); за угледање на Л. Костића није довољна само настраност у идејама, него треба још и духа, који је с њоме, врло често, удружен у песмама његовим. Ништа од свега тога изгледа да не треба те да се у песми подражава Змају или Војиславу. За подражавање Змају треба само наћи *идеју*, идеју у смислу наших лиричара; а идеја има свака, па и песници без талента. Код Војислава изгледа да не треба ни тога; треба само узети какав предео, у које било доба дана или године, описати га у стиховима, и песма је готова, — и да се позајмљују поједине Војислављеве речи.

На ова два песника наша угледао се, као што смо већ рекли, и М. Јакшић; и то (ако је судити по томе што су оне песме које су постале угледањем на Змајеве дошле напред у збирци), прво на Змаја.

Шта је оно што чини карактер Змајеве лирике, нарочито његових љубавних песама, то сам једном ранијом приликом изнео: одсутност, или бар оскудност, у осећању, и место овога мисао, поређења, поента, духовита реч. Све се то може примити и научити од другога, — онако бар како то видимо у оних који су му подражавали, и којима је он показао како ће певати а да не осећају певајући. То је примио и научио од Змаја и М. Јакшић. Узмите на пр. ову његову песму:

Гледала је у дубокој ноћи
Црно небо пуно вечне тајне,
На очи јој две звезде слетеше:
Зато су јој очи тако сјајне.

Љубила се са ружицом младом
Кад се јутром у леги развија,
Па јој листак на уснице оста:
Зато су јој уста руменија.

Гледала је када облак букне,
Муња суне, храст доле обори;
Па када је на ме погледала,
Моје срце у пепео створи.

Што је у овој песми главно, то није осећање: њега у песми и нема; него идеја. Тако је исто и у овој:

Не срди се злато моје,
Што ти гучем речи миле,
Опрости ми што су песме
Моје к' теби полетиле:
Песма моја — дете лудо —
Невинашце моје мало
Опазило мајку своју,
Па је к' мајци потрчало

— опет идеја. И, ако се о идеји у оној првој песми не може рећи да је ни врло сретна, ни врло оригинална, о овој се у другој не може рећи ни да има обична смисла. Каква је то идеја, звати драгу мајком, ако ће бити и својих песама? Змај, треба признати, такву идеју не би никад у песми изнео; он би нашао другу, мање бесмислену. Ипак ми у њему видимо „по греху родитеља

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

стара“, не само ове, него и највећег броја љубавних песама М. Јакшића. Оне су, махом, постале угледањем на Змајеве овакве песме, — с том само разликом што у песмама Змајевим, ако, обично, и нема истинитог осећања, има свакада смисла, често и духа, док у овима М. Јакшића, врло често, нема, ни духа, него ни смисла. Прочитајте на пр. ове две строфе из једне песме у циклусу *Nocturni flores*:

Високо, више! Да ли осећаш
Силовит ветар к'о струју јаку
Што нас подиже? Под нама доле.
Дубоко земља тоне у мраку

К'о мрачна кугла. Неста равнина,
Провала, шума, потока, брега,
На мрачној земљи само се бели
Колеба твоја к'о мрва снега.

— има ли у њима смисла? Не видети брег, а видети колибу, — зар то није као у оној причи о баби која је видела иглу на торњу, а није видела торња?

Или у овоме:

Знадох рајска пића лежи
У том срцу тамо,
Подметн'о сам гладну душу:
Мрву, мрву само!
Ломила је златно срце,
Другом расипала,
Ал' на моју душу није
Ни мрвица пала.

Чија то може бити кривица што на песникову душу није пала ни мрвица њенога срца, него његова рођена? што није како треба подметну душу. То он, међутим, није мислио да каже у својој песми; његова је идеја била друга: да жали на драгу (а не на своју невештину, — на коју, у осталом, *ми* жалимо). Само је та идеја била збуњена, и, као и толике збуњене идеје, испала је бесмислена.

То нису једини примери несмисла у песмама М. Јакшића: да су једини, ми их не бисмо били ни по-

мињали; махнули бисмо, можда, били главом, па бисмо ћутом ишли даље. Али је то стална појава у овим песмама, и ми се, отуда, на њој морамо мало зауставити. Јер, то је извесно: ако ништа више, толико имамо права тражити од песника да му песма, кад у њој већ нема осећања, има бар смисла и не противи се здравоме разуму. Има ли, међутим, каква год смисла у стиховима као што су ови:

К'о весело дете
Које анђ'о штити а незнање теши,
Не знам ни за патње, ни усуд потајни?

Како може незнање тешити, и нашто утехе ономе који не зна за патње, када се теше само они који за њих знају? То је бесмислица; као год и ово:

Хуји гора: по каменом ждрелу
Мутан поток ваља се и пени,
Са обале *радосно* га мотри
Дивљи стручак цветак безимени.

Или, још боље, ово:

Уска је стаза, којом ми идемо
Образ уз образ, груди уз груди.

Како двоје може ићи да им образ буде уз образ и груди уз груди? Ако иду образ уз образ, не могу ићи груди уз груди; а ако иду груди уз груди, не могу ићи образ уз образ, — и мора, још, једно ићи на-трашке: што не чини ни најзаљубљенији пар, све и да је стаза уска.

Но није само да у појединим стиховима нема смисла: читаве песме испеване су без смисла. Узмите песму *Ноћна Тајна*: славуј у ноћи пева над бистрим горским потоком, у којему се „огледа са висине звезда тиха и бледа“; облак заклони звезду, а славуј мисли да су је однели таласи; он је престао певати:

А кад сутра зора цвеће
Ороси
Мртву птицу студен поток
Пронеси...

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

То треба да је нежно, поетски; у ствари је то бесмислено: прича о једној лудој птици.

Није боља ни *Балада*: како је у планини, у малој дупљи у борићу, самовала грлица, док јој није однекуда долетео бели голуб, и они сви-ли себи заједничко гнездо.

... Тако мину четир лета млада века,
Тад долеће дивљи јастреб из далека.

Па однесе голубицу из тих страна,
Голуб пада у вигове код душмана.

Голубица плаче, не зна шта је с њиме,
Од јастреба не сме рећи мило име.

Голуб тужи, ломи крила, мира нема:
„Збогом, драга, моја љубав смрт ми спрема.“

Пре свега, (као што смо, у своје време, приметили и Л. Костићу), у младом дрвећу нема дупља, — у боровом, мислимо, нема их ни матором. Исто тако није ни пар голубова од четири и више година млад; за јастреба, вероватно да јесте, само што он, кад би уловио голубицу, не би је водио својем гнезду, као да је извршио отмицу и преотео је голубу, — како изгледа по томе што она од њега не сме рећи мило име, — него би је рашчупао и прождр’о. И на послетку, откуд да голуб, који се ухватио у замке, жали на своју љубав, када то с њоме нема никакве везе? И како може голуб ломити крила? Може нам се одговорити да је то у фигури речено, да се представи његово очајање. То и сами знамо. Али исто тако знамо и то да су фигуре за то да себи што лакше и јасније представимо, а не за то да се мучимо како ћемо представити себи нешто што се не да представити. И зато је та фигура бесмислена, као и цела песма. И, ако би се о овој рекло да је више као нека алегорија, онда би и о тој алегорији важило што смо рекли о оној фи-

гури: да је бесмислена; јер и алегорије морају имати своје логике, те да се њима може постићи што се њима хоће да постигне.

Како је са смислом, тако је и са укусом у песмама М. Јакшића. У једној песми, *Нох*, читамо:

Топло у ваздуху дах јој се разлива
Да упали жудње нејасне и тамне,
Да заљуља груди болом и милином
Спомињућ’ ми сласти среће узајамне:

Да немах уздарја за дарове моје
Што их њојзи дадох с радошћу и слепо
Источивши младост, почулавши бисер,
А с њим из корена све добро и лепо.

Да оставимо на страну ону бесмислицу о *почупаном* бисеру, — имали у овим стиховима каква год укуса?

Или на пр. у овима:

Слети амо, не бој ми се,
Твоја добра мајка спава,
Па и чује л’ шум у клети,
Помислиће: одозгоре
То анђеол лети тајно
Миром дворе да посети?

М. Јакшић, изгледа, није дуго остао на томе да подражава Змају, — да ли зато што је наилазио на тешкоће у тражењу идеја, или што му се више допао Војислав, то нас се овде не тиче; довољно да је он после Змаја подражавао Војиславу, који му је остао главни углед у песми. Истина се у песмама његовим опажа и утицај Л. Костића; као на пр. у оним стиховима у песми *Кри-марици*:

Еј, тешко сам луд у пићу
— Не наваљуј и не точи —
У тренутку искапићу,
Место чаше — твоје очи.

Али то је више местимице, свега у две-три прилике. Његови су прави учитељи Змај и Војислав. И пошто смо видели утицај Змајев, треба сад да покажемо и утицај Војислављев.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Као што смо, пишући раније о њему, рекли, Војислав је био уметник песник, сликар у песми; он је речима сликао, најчешће природу, пределе у разно доба године; са чега је Слободан Јовановић, у једном пуном духа чланку, о њему рекао да је песник годишњих времена. То би се исто могло рећи и о М. Јакшићу: и он је сликар у песми; и он пева годишња времена; и више но то, — да је он песник *времена* у опште; јер он пева не само годишња четири времена, него још и разна времена дана и, сувише, време у смислу погоде. То се види из самих наслова његових песама које ћемо овде исписати (да и не помињемо оних у којима се то исто пева али се не види из самог наслова). И тако имамо:

Песме о Четири Годишња Времена. Пред Пролеће; У Пролеће; Пролетње Јутро на Селу; Једног Пролетњег Дана; У Шуми с Пролећа; Летња Ноћ; Јесен; Јесењи Дан; Јесењи Дарови; Зима; Зимска Ноћ; (опет); Зимски Осећај; Лето и Зима.

Песме о Доба Дана. Пред Зору; Рано Јутро; Јутро; Пред Подне; Вече; Вече на Трави; У Ноћи; Ноћ; Ноћ у Пољу; Ноћ на Реци; Ноћ у Шуми.

Песме о Времену (погоди). На Месечини; На Омори; На Припечи; После Кише; У Бури; У Магли; Суша; Ветру; Пролетњи Облаци.

То, напослетку, не чини ништа, — свако пева што се њему допада; то је његово право. Наше је, опет, да тражимо да песма коју пева буде лепа. А како пева М. Јакшић? Једна или две од ове врсте песама његових, треба признати, нису сасвим рђаве: њих је могао испевати и Војислав, — док се учио певати; као на пр. ову песму *Рано Јутро*:

Бели се Исток. Спаваћиве сени
По гори ћуте. Дубоко на Југу
К'о далек пожар зора се румени
И једва светли тамном видокругу.
Ближе у мраку тихе равни леже,
Ноћ задоцнела још на њима спава;
Тамо к'о меко сребро се растеже,
То јутро беле магле разматава.
Гасну звезде . . . . .
Већ хладно јутро стоји на планини,
Под росом трепте шумице увеле —
Тихо се дими село у долини,
Јутро отвара очи невеселе. . . . .

Остале су све слабе и без вредности. М. Јакшић не уме описивати природу; он мисли да је за песму у којој се износи каква слика из природе довољно само побројати оно што се у њој види, и да је слика коју треба да нам да, готова; и за то савесно набраја, као у песми *На Брегу*:

Тихо је... На вису ветрић само ћарка.
Летају лептири и грају скакавци.
Далеко на Југу видокруг се праши
И дими се раван; села расејана
Као беле птице на зеленој паши(!)
Блистају кроз маглу сунчаног дана.

Исто тако и у песми *Пролетње Јутро на Селу*:

Кућице трепте у јутарњем сјају,
По крововима маховинама гори,
На прозорима окна; врапци грају,
Рог говедарев весело се хори.
Над сеоцем се високо надвило
Плаветно небо, тихо се покреће
Млак поветарац, таре слабо крило
О сјајно цбуње, сунчано дрвеће...

Тако певати и тако описивати може свако; то нити су песме, ни описи. Ми знамо шта ће нам се одговорити: да песник не може све, и да треба и онај ко песму чита да донесе нешто. Само што је оно што овај треба да донесе, примчивост, да је кадар осетити оно што се у песми изнесе, а не способност да покренут песмом он сам ствара; иначе би тај захтев излазио на то да *ми*, ако ће бити и у мислима, ис-

певамо песму, или испишемо слику, а песник, или сликар, да нам за то даду само податке. Онда не би било ни рђавих песама, ни рђавих слика. Војислав није тако радио; он није просто набрајао, него је, вођен својим поетским инстинктом, и не тражећи, изналазио у свему што је описивао оно што ће у нашој души изазвати праву слику онога што је хтео да нам у песми представи. То његови подражавачи нису знали; па није знао ни М. Јакшић. Он је видео да Војислав слика, па је и он невештом руком сликао. Галерија тих слика налази се у његовим песмама.

Показали смо како М. Јакшић нема не само инспирације, него ни оригиналности; да није свој у песми. Када тога нема, да ли бар има вештине, да уме саставити песму којој спољно, како је она у стихове сложена, неће бити замерке? Кад није песник, да ли је бар вештак, да уме спевати? То још мање. То је обичан стихотворац, од оних којима се одмах, *док* се књига узме у руку, позна како су натезали како ће угодити слик; који не знају за ритам; и не сањају о оној тајанственој алхемијској вештини која просте и обичне речи вештим слагањем претвара у сухо злато поезије.

Песничка невештина М. Јакшића види се у свему, и ми ћемо, пре но што редом пређемо све што се с те стране има приметити, изнети је у једној већој песми његовој, у песми *Жртва*. Предмет је у овој песми стара библијска легенда о Јефтајевој Кћери, коју су обрађивали толики песници, сваки на свој начин. Како је тај предмет обрадио М. Јакшић? Он је просто препричао стару легенду у стиховима. Каква је добит од тога што је она сложена у стихове, када се ни бољи стихови но

што су његови не могу мерити с узвишеном простотом библијскога причања? И да нам је бар испричао како треба, ако ће бити и у рђавим стиховима. Али ни то није; него је, без икаква разлога, *изменио* легенду: као да се Јефтај, *враћајући се* из боја, *из захвалности* Богу што му је даровао победу над непријатељем, заветовао принети му на жртву првог који преда-њ изиђе, — док је, по легенди, он такав завет учинио *полазећи* у бој, *ако* би му Бог даровао победу. Нема сумње да је песнику слободно у нечему и одступити од легенде; као што му је слободно одступити и од историје. Само то одступање треба да је мотивисано; а овде то није случај, — осим ако би се узело као мотивација то што је мислио да му треба поправљати легенду. Али то није допуштено. Исто тако није допуштено ни говорити о круни и пурпуру:

„Кидајте ми венце с главе,
Уклон'те ми *круну*, сјај,
Шта ће *пурпур* оном, кога
Чека туга и очај?“ —

пошто је Јефтај био судија, т. ј. изабрани поглавар, а не цар у Израиљу. Из истог разлога недопуштено је звати га и *ајдуком*:

Шта то грми кроз долине
У јудејској земљи тој —
То с тираном *ајдук* љути
Јефтај бије крвав бој;

и на другом месту:

Пред борцима Јефтај ступа,
Ајдук стари, лаве млад,

— све да би се ајдуковање и могло сложити с круном и пурпуром.

Да је у М. Јакшића иоле било разумевања, он ових погрешака не би био учинио; него би, место да препричава и квари легенду, нашао у њој мотива за песму, као што су их и други песници налазили. Могао

је, на пример, узети онај моменат у последњем стиху:

Па не види народ, тиску,
Само види очев лик,
Где укочен поглед баца
На пламени жртвеник,

— и дати нам тако слику која је могла бити врло ефектна. Али он то није видео, и прошао је поред тога и не слутећи. Да је, угледајући се на Војислава, ушао у дух његов, и примио нешто од његове јединствене уметности, а не само споља јој подражавао, он би то, несумњиво, и био видео.

А сад пошто смо овако, у цело, прегледали једну већу песму, и видели какав је у избору мотива и у општој својој обради, — да видимо какав је и у спољној, чисто техничкој страни својег певања.

Пре свега, он нема својега стиха, онога по чему разазнајемо једнога песника од других, да можемо, *док* их узмемо у руку, казати о стиху чији је. Његови стихови подсећају на стихове сад овога сад онога песника; као на пр. ови на Бранка: (Нада мном се ветрић наг'о) „па у строфу вири“; „ил' се брсне гране прима“; овај на Јакшића: „у глуво доба, у тајни час“; ови на Змаја: „Жедна травка уздисала,“; „Ведро јутро сунце носи“; „Ветар гуди песму пева“; овај на Војислава: „И пажљиви шапат тихих огранака“ (разуме се, без онога епитета за шапат); а неки и на оне безимене песнике песама што се певају по забавама или у колу.

Затим, нема онога што је, после осећања, најважније, важније и од стиха и од слика (јер песма се може испевати и у прози), нема својег језика. М. Јакшић није без *својих* речи; али њих имају не само песници,

него свак у опште: свак има у говору, па, према томе, ако пише или пева, и у писању и певању, речи које он нарочито употребљује. Али оне су само ствар навике, и у употреби њиховој нема нарочите заслуге, — а најмање када је таква једна омиљена реч *слукти*, као у М. Јакшића („гора невесела *слукти*“; „ја недахнимице *слукшим*“; „пастири *слукше*“; „*слукшећи* шуштање заштитничких крила“). Нама се ова реч, и ако је народна, не допада много, и ми је не бисмо употребили ни у својој сухој критичарској прози, много мање у песамама (да их откуд пишемо). То је, напоследку, ствар личног укуса. Али није ствар личног укуса када је језик у песника какав је у М. Јакшића: баналан, и, горе но то, бесмислен, — као да пева туђим језиком који није добро научио. Да оставимо на страну што се у његовим песамама нађе и по која хрватска реч, као што је *нујно*, коју читаоци, који, као ми, не владају хрватским језиком, не могу разумети, — и да видимо његов српски језик. Ми ћемо овде исписати неке од његових речи, са стиховима у којима оне долазе; по њима ће се најбоље видети како он стоји с језиком.

Ево, дакле, тих речи: „*гамлиже* небо од сјајних звезда“; „небом облак *мили*“; „к'о дете *шрепшим* и у болу плачем“; „певајте песмице *громке*“; „славуј *цвркуће* у сумрачној сени“; „*цврчи* стара грана на високом бресту“; тек један цветак на сунцу се *пржи*“; „и како дуси *циче* и јаучу“; „с црвоточних стабла *шруо* ветар пири; „реч излети, труба *врисну*; „љубави мртве *глухи* клик“; „пољупца слатка *јека*“; „а зора када *цикне*“; „тихо *гуди* на ведроме дану звоно у даљини“; „звизди кос у шуми, славуј *кликће*, пева“; „где ми усуд моје гнездо *илете*“; „летају леп-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

тири и *грају* скакавци“; „и негде *гролко* кокошке какоћу.“

Треба ли сад, после *ових* речи што их наведосмо, нарочито још помињати и неке речи које су, истина, правилно употребљене, али које изгледају баналне тамо где их је он употребио; речи какве се налазе у овим стиховима:

Тисућу путева
Што спокојству воде, *тек* мог пута нема?
или поетске реченице као што је ова:

Минуће љубав као сан
И *слетнућеш* ме с *ула*?

Или, помињати епитете као што су, примера (и чуда) ради, ови у овим стиховима: „Ал' ми злато оте крвник *млади*“; „твоја *медна* песма ту се не разлеже“;*) „*црквице више*, сеоца бела“; „пева *добри* славујак“; „те трептиш к'о лист ил' срна *плаха*“? Нашто, када би оне речи, и да је језик његов, иначе, најодабранији, и епитети његови најтачнији и најлепши, биле довољно да покваре сваку песму у којој се налазе онако употребљене?

И ако бисмо се, сад, запитали откуда долази да М. Јакшић пише *овакви* српским језиком, одговор на то питање не би био тежак: због песме, да има слика, или да му слогови изиђу под број. Због слика је срна *плаха*:

Да л' ти од студи удови стрепе(!)
Те трептиш к'о лист ил' срна *плаха*?
Што у мрак шириш зенице лепе,
И пријањаш(!) ми од тајног *страха*?

Због тога се и цветак *пржи* на сунцу:

*) Овај епитет за песму налазимо и у М. Митровића. Али то не доказује да је он добар. Може се рећи *слатка* песма, али се не може рећи *медна* песма; зато што она прва реч има и преносно значење, док ова друга таква значења нема. А ако ко мисли да јој се такво значење може *дати*, по томе што је синонимна с оном првом, он се vara. Иначе би се могло говорити и о *шећерној* песми.

Тек један цветак на сунцу се *пржи*,
Мутне му очи за облаком гледе,
И једва главу на стаблици *држи*.

Због слогова, да су му под број, имамо у овим стиховима *дружба*, место *дружина*:

Што остави *дружбу* храбру,
Бојно поље, крв и плам?

Због тога двојег, нарочито због слика, је, осим наопаке и бесмислене употребе толиких речи, и много друго што. Тако он, за љубав слику, употребљује старословенске облике какви се, истина, налазе и у народној песми, али нас код књижевног песника буне, што видимо намеру:

Кишица mine с тамним *облаком*,
Умије поља, пламен угаси,
Благодат стоци, вредним *тежаком*
Шумица блиста, жуборе гласи(!)

Тако он прави деминутиве код којих се такође види да су начињени само заради слика:

Глуха поља, тамне *долмице* —
Сетна ноћца са истока гледа,
Сузне су јој црне *трепавице*.

Он то, у осталом, и не крије; као што се види из ових стихова:

Ах, да се попне то море *сиње*
На небо, и да једнако пада,
Поплавило би горе, *растиње*
Ал' само љубав моју никада.

Или, још боље, из ових:

Ал' ће дати, да јој љубим очи, *веће*,(!)
Све док жега mine и док бура *преће*...

Он у томе иде и даље, и не зазира ни од blasfемије, само да истера слик: у песми *Голгоша* могу се читати ови стихови:

Тама је *пала*,
Суморно ћуте троја *вешала*...
С њих су недавно скинуте жртве:
Два разбојника и Божји син.

Нема, у опште, те жртве коју овај стихотворац не би учинио заради слика. И да му је бар слик како треба. Али ни то није; његови

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

су сликови најчешће погрешни, сликови само за око, *типографски* сликови. Да не тражимо других, нарочитих примера, узмимо само последње примере што смо их навели не за то да покажемо какви су му сликови, него шта је све кадар учинити за слик: облаком — тежаком; долинице — трепавице; сиње — растиње; веће — прѣје; па̀ла — вешала, — све су то погрешни сликови, у којима се не води рачуна о акценту. Готово да човек, због оваквих стихотвораца, одобри Драгиши Станојевићу што је, у своме преводу Ариоста, ударао оне силне акценте.

Тако је са сликом у песмама М. Јакшића. И како је с овим, тако је, врло често, и с ритмом; и с њим натеже, као год и са сликом. Он почне на пр.:

Он се трза — али зашто
Кад је свршен славни бој,
Кад слободи песма јечи
А Јефтају славопој?

и онда наставља:

Је л' умор од борбе славне, —

Или пева:

Вук вије пред селом, глас му се разлеже
По белим пољима; бурна вејавица
Весни ми на прагу; мраз и цича стеже
Дрвеће и небо без сјајних звездица?

Чудновато! После толиких жртава што их М. Јакшић чини за

љубав слика и за љубав ритма, песме његове не само да немају свакада права ритма ни правилних сликова, него, покадшто изгледају да нису ни у стиховима. Прочитајте на пр. ово:

Кућице трепте у јутарњем сјају,
По крововима маховина гори,
На прозорима окна; врапци грају
Рог говедарев весело се хори.
Над сеоцем се високо наднело
Плаветно небо; тихо се покреће
Млак поветарац, таре слабо крило
О сјајно цбуње, сунчано дрвеће.

Толике жртве, — за шта? За ништа: зато да се испевају песме које најчешће немају правилних сликова, врло често немају ритма, а доста пута немају никаква смисла и противе се здравом разуму.

Ми разумемо песничку слободу. Али она је прерогатива само песника по Божјој милости, никако узурпатора стихотвораца. Слободе, у осталом, какве допушта себи М. Јакшић, нису допуштене ни правим песницима, а још мање су оне допуштене простим стихотворцима као што је он.

И зато ми против тих слобода протестујемо; протестујемо у име српскога језика, у име укуса, у име поезије, у име здравога разума.

О путовању

— Rákosi Viktor —

Причао ми отац више пута, како онда, кад је он почео путовати не бјеше жељезнице. Кад почеше код нас правити прве жељезнице, тек му науснице ударише. По том је и рачунао вријеме. Кад пођоше први возови, већ поче и брада да расте. Он-

да су машинисту титулисали „високоблагородним господином“, јер мало бјеше њих, који се разумијеваху у тој мајсторији, па зато су их и поштовали и добро плаћали. Кондуктера су већ називали само „благородним господином“; а што се тиче

управитеља жељезнице, он је био само „поштовани господар“ и машиниста му је говорио: *ти*.

Тако прича мој старојко. Данас је већ сасвим друкчије. Машиниста има толико, да их двоје долази на једну локомотиву и то слабији смије само да ложи. Сад су они „поштовани господари.“ Кондуктера има такођер много. И њихова је плата и титула спала, само им се напојница подигла. Остаје још управитељ жељезнице. Изгледа да се данас мало њих разумијевају у том послу, па их ваљда за то сад тако лијепо и плаћају и титулишу „високоблагородни“. Путује сам на првој класи и прије него што ће да се крене, кондуктери савјесно похватају све муве у купеју његовом, али их не поубијају — не, то би било грозно, — него их пусте у трећу класу. Ако у овим купејима има више мува, него путника, онда зацијело путује тим влаком и управитељ. Том приликом леже локомотиву засебним, скупљим угљем, а точкове три пут добро намажу, те жељезница иде, као да су, Боже ми опрости, шине од свиле, а точкови од чоколаде. Локомотива, особито ноћу, не смије да звижди, само тек ако машиниста по мало звиждука у себи; кондуктери на прстима обилазе купеје да шапну путницима како се зове станица, па не вичу ни: *mehet!* него одазову машинисту у жељезничку рештаурацију и ту га у четир ока, тихо, обавијесте, да може даље поћи.

Отац ми је путовао на своја четир коња. Није имао рђав укус. Не знам, да ли ће умножавање жељезница у опште истиснути возање на четир коња, али то знам, да нисам наслиједио од оца ни једног коња. Бар да имам, према духу времена, ма четир вагона. Разумије се са локомотивом, вициналним жељезним путем и државном субвенцијом.

Путовање има своје примитивне услове, које сваки знаде, па их зато нећу овдје ни износити. На примјер, сваки нека пази на „возни ред“, да се не задоцни. Прије него што ће да сједне на жељезницу,

нека извади карту, а ако су врата на купеу затворена, нека позове кондуктера да му их отвори. Ако раније дође на станицу, нека причека воз, јер он неће да чека никог. Једини омнибус што ће послушати човјека кад га замоли да стане; само је то мало као опасно, јер може да му се деси те ће онда морати неколико корачаји сам гурати у поштењу осидјеле животиње. У осталом, коњи у омнибусу су врло ваљане животиње, они одмах стану чим виде, да хоће когод да пређе на другу страну.

Ако хоће човјек да угодно путује само нека понесе собом, каквог стрица, који већ десет година вуче катар у грлу, па ни бриге га. Његово ракољење не мож жив човјек издржати, осим каквог топничког генерала, који је већ двапут држао јубилеј и који је оглувио. Оваких пак слабо има па и ако путују, заостану на првој станици гдје се точи добро пиво.

Сипљивог стрица једино би могли с успјехом замијенити два дјетета добрих плућа а рђаво васпитана. Овака се дјеца могу набавити код неког енглеског подумача, доста јевтино. Кад човјек наручи уједанпут десеторо дјеце, добиће један почасни примјерак, прави ремек од дјетета, које се тако дере, да мора и сам машиниста оставити воз врагу, ма му само мјесец дана требало па да добије пензију. Сад се већ овака књезава дјеца праве и од гуме. Путник га сакрије под капут и прогледу кроз прозор. Ако види да се ко приближује његовом купеју, стисне дијете, а оно се не може бити коректније дере на сва уста: *мама, тата* и чини се као да неће да једе млијека с грисом. Једном ријечи цио програм једног малог дјетета најтачније одигра. Оваког се дјетета сваки клони и брижни отац онда може да спава као мали краљ.

Дала ми се прилика у Италији, да штудирам те миле малишане. Путовао сам од Мђетака до Фијоренције са неким бирмингхамским творничарем. На свакој већој станици чула се страшна дјечија дерњава; напошљетку у једној вароши пошљем ле-

кара у Енглезов купе. Држао сам зацијело, да ће оданде изнијети какво дијете на умору. Кад оно, а ја видим гдје излази доктор и смије се као луд и зове ме да само уђем у тај купе, кога сваки далеко обилази. Кажем му, да ја, Бога ми, нећу.

— Само уђите; дајем вам своју поштећену ријеч, да ћете се лијепо провести и пријатно путовати.

— Та како ћу врага лијепо провести са једним енглеским творничарем, који има тако књезаво дијете?

— Само улазите, господине.

Напошљетку попустим и поћох степеницама дотичних кола. Дијете одмах поче да се дере и кондуктер ме опомиње, да ће ми можда непријатно бити путовати у тим колима.

— Отворите ви само врата.

Отвори. Унутри се раширио неки дебели братац сам саморан. До сад сам путовао са осморицом у једном купеу и час сам стојао, а час ми је когод сједио у крилу. Дебељко је имао на себи жути свилен капут, на ногама турске папуче, а на глави турбан од перзијског шала. По свуда разбацане справе за тоалету, огледало, четка, чешаљ и т. д. У једном буџаку као неки балдахин од платна, а иза њега то неваљало дериште. Поред те шатре сједи Енглез пруживши руку до дјетета, које се и сада у сав глас дерало.

Сједнем између једне бријачице и чарапе, држећи кофер у крилу. Био је лакши него онај напуљски трговац са поморанцама, кога сам држао у крилу од Мљетака. Енглез скиде наочари и метну друге. С оним је читао „Тајмс“, а с овим је мене гледао. После неког времена рећи ће:

— Јесте ли ви глуви?

— Нисам.

— Волите ли ви плач дјетињи?

— Лудујем за њим.

— Докле путујете?

— За сад до Фиоренције.

— Онда ћемо дакле ноћас заједно бити.

— Тако изгледа.

— Можете ли ви да спавате, кад дијете плаче?

— Спавао сам више пута и без плача дјечјег, али ми је било тешко без њега.

Творничар вртијаше главом и поново промијену наочари. Ваљда ће ме кроз њих боље упознати.

— Чиме се ви занимаете? — запита ме после мале паузе.

— Ја сам управитељ у заводу за находчад. Ох, како је лијепо! — викнух, мислећи ту дјетенце, које је у тај пар избацило неколико високих *це-а*.

Бирмингхамски паша извуче руку испод шатре и запали наргилу. Гле, дијете у једанпут ућута.

— Управитељ завода за находчад? — мрмљаше — то је већ нешто друго. Шта мислите господине, шта вриједи једно овако дијете, које умије тако дивно да се дере?

— Вриједи четир стотине лира.

— А ја сам га купио за три стотине.

Пружи руку под шатру и извади оданде повеличку лутку од гуме.

— То је моје јединче — рече Енглез весело — не иште јести, пити, не треба га васпитати, лијечити а обдарено је најдрагоцјенијом особином дјечјом: плачем. Са тако лијепо удешеним дјететом и нешто подмићеним кондуктером, путујем владарски кроз цио свијет. Ви сте јуначки овамо продрли, за то ћу проширити и на вас благодат дјечијег плача.

Одмах ме је и научио како треба с дјететом руковати. За десет минута био сам перфектни отац.

— Знате шта? — рече Енглез — до једног сата послвије поноћи ви ћете пазити на дијете, онда ћете мене пробудити, па ћу ја стражарити до Фиоренције.

Пристадох. Паша се опружи и захрка. Ја сам само дријемао. На трећој станици јурну на влак читава гомила официра... Наше се мило дјетешце дерало из све снаге. Метнуо сам га на земљу, па сам га газио по стомаку. Официри не ућоше, али се дијете покварило. Престаде плакати.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Дијете од три стотине лира! Пропао сам. Мора ћу га платити.

Шта сад да радим? Ништа паметно да ми падне на памет. На слиједећим трима станицама морао сам сâм лично да плачем, да би поплашио неколико путника. Мора бити да сам добро плакао, јер путници побјегоше од кола као опарени. Изгледа да сам у своје вријеме био даровито рђаво дијете.

Нисам умио ништа паметније да измислим, те ја — како је мој Енглез престано хркао — побјегнем натраг у купе гдје су њих осморица били, гдје ме је већ чекао напуљски трговац са поморанџама

и одма ми се и посадио на крило. На првој станици у Фиоренцији побјегнем с воза.

. . . Путовао сам послије једанпут, са баш за право живим дјететом, које је и мало тај рђав обичај, да се није хтјело дерати баш на станицама, а чим се влак крене, дере се као бијесно. Дао сам му све салон бонбоне, које сам понио братовљевој дјеци и то да им траје два мјесеца; појело је па опет удри дери се. Шта више још се већма дерало, јер је покварило стомак, а отац му се опет узео да растреса надамном.

Никола Теодоровић.

Гете

— Maurice Muret —

Славећи успомену несталих хероја, садашња покољења се тјеше због опште осредњости. Манија за прославама обузела је Европу са једнога краја на други, и очито свједочи потребу за величањем која под свима поднебљима тиња у души народној. Данас је Њемачка, приликом сто и педесетгодишњице рођења Гетеова, увјенчала кип Германије. Светковине у част Гетеову биле су изнад свега патриотска прослава. Али у ствари, то је било нешто више. Слава Гетеова је општа. Тај геније је пустио жиле у живот свога доба и своје земље. Али цвијет који се развио задахњује својим мирисом све вјекове. Други Фауст дјело је духа који је усисао све филозофије, који се бавио свима наукама, проникао сва узор-дјела, и који је на своја дјела гледао са висине на коју се само орао пење, оцјењивао их здраво, једном ријечи постављао их у свјетски поредак. Никада спинозист није потпуније остварио одредбу учитељеву, да „ствари треба цијенити под изгледом вјечности.“

Рекло се „Деветнаести вијек зваће се у историји вијек Наполеона и Виктора

Ига.“ Та формула је француска формула. Да би постала европска, треба само промијенити други израз, деветнаести вијек остаће у историји нашега континента вијек Наполеона и Гетеа. То су његови хероји, његови *teachers*, како веле Енглези. И свечан је био тренутак у томе добу, добу које је у своме почетку давало толико великих нада, када су се оба велика човјека сусрели очи у очи, у Ерфурту. Требало би перо каквога моћнога писца који оживљава историју, па да се истакне силан симболски значај тога састанка. Разговор између оба велика човјека обухватио је различите ствари; најзад освајач, — природном намјером, — предложи пјеснику овај предмет за трагедију: *Сирт Цезарова*. Пошље тога оба суверена вратише се својим пословима и продужише залуђавати свијет. Обојица, пошље тога разговора, понијели су подједнако мишљење један о другом. Сваки од њих открио је у своме саговорнику оно, што је он сам био и што је цијенио изнад свега, човјека.

— Ви сте човјек, рекао је Наполеон Гетеу.

А овај, причајући ту сцену Екерману, изразио се у истовјетним ријечима:

— Наполеон, то је био човјек!

Разна покољења о једном истом писцу врло различито суде. За своје савременике Гете је на првом мјесту био отац Вертеров. Тај млади болник са својим фракком плаве разилкове боје са металним дугмадима, жутиим чакширама, ципелама са пређицом, са примјерком Осана који притиска на своје бурне груди, за дуго вријеме толико је хипнотисао читаоце да у цијелом дјелу Гетеовом изузев њега нису ништа друго видјели. Скоро сам поново читао лијепу пјесму Пушкинову *Јевђењинје Оњегин*, и зачудио ме је израз „гетеовска душа“, који се односи на Владимира Ленскога, романтика који пати од терета живота. Како нам прави Гетеовац изгледа данас различан! Како нам гетизам изгледа сасвим друга доктрина! Гетизам, то је за нас учење које се јавља у самом животу Гетеовом, онаквом каквога га је испричао у својим Мемоарима. Гетеовац није више меланхолични и одвојени посматрач, на против, то је човјек који изнад свега воли дјелатност, али који хоће да је она умјерена и вођена размисљањем; то је човјек који је од свога живота начинио „хармоничну цјелину“, који га је створио као умјетничко дјело, који га поправља, који га проширује, који хоће да остане приступачан свима новим струјама, који се труди да прије него ишта буде *интелигентан* и *схватљив*, који према изврсној формули Мориса Бареса, „саосјећа свуда гдје год опажа снагу која се губи.“ Гетизам, као морално правило, био је живо нападнут, и ја то добро знам. Њега су учинили одговорним за застрањености које су шљедбеници чинили. Указали су на њ као на отрован моралан извор, као на цинично прослављање себичности. До душе, Гете је са „олимпијизмом“ ишао подаље. Али сувоћа и нео-сјетљивост, у чему је дао неколико доказа

за осуду међу толиким добрим примјерима, нису уткане у његову доктрину. Човјек, по Гетеу, треба да буде приступачним свима човјечанским осјећајима. Бол је на првом мјесту човјечанска ствар, и Гете није никада мислио да му спори право. Још мање је био удаљен од сажаљења, па ма шта се о томе рекло. Трагичан ускилик Фаустов

Језа коју дуго нисам осјетио стреса ме
Сваки ме јад човјечанства пече.

морао је одговорати личном осјећају пишећом, и то у више тренутака његова живота. Но Гете, — и у тој ствари претеча као и у толиким другим — спорио је сажаљењу ону крајњу важност коју су му неки хуманитарци давали. Он је зазирао од онога што се позније назвало „религија људскога страдања.“ Он је држао да сила и дјелатност морају одржати своје мјесто у моралном свијету упоредо са сажаљењем; да сажаљење може да буде добротворно и потребно средство за поправљање, али да оно само собом није довољна друштвена опруга. „Да ли *Разум* чини и производи све?“ пита се Фауст. „Треба читати *Сила*,“ наставља он. Најзад, закључује: „Не, осјећам како ми је синило и са убјеђењем пишем *Дјелатност*.“

Та љубав према дјелатности јесте карактеристична црта Гетеова, и то се не може довољно истаћи. Он је њу волио толико колико и сам живот. Он је по нагону нагињао тамо гдје се она силно јављала. Живот, природа, дјелатност, били су за њега сталан предмет дивљења и проучавања. Старој девизи *Nil admirari* он је на супрот ставио овај другачије плодан принцип: „Највише стање духа, то је чуђење.“ И због тога он је хтио све да зна, све да позна и све да искуси. Био је међу првима у умјетности, у науци, у поезији, у друштву, у уживањима, у јавним пословима. Код осредњих духов то би одвело до више или мање просвијећеног дилетантизма. Али геније Гетеов ванредно се прилагодио тој методи. Она је од њега начинила најсавршенији тип чо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вјечанства: свјеснога генија, то јест индивидуалност вишега реда која је над импулсивним генијем, систематски затвореном свима струјама које не теку његовим опсегом. Треба се вратити у доба Обнове талијанске, до Леонарда де Винча па да се у златној књизи Европиној нађе име које је достојно да стоји поред имена Гетеова.

Још једном цртом, универзалношћу, Гете се приближује умјетницима Обнове. Прије но што је био човјек једног извијесног доба и једне извијесне земље, творац *Фауста* је грађанин свега ствијета. Његова умјетност, његов дух образовали су се из најразличитијих елемената. Често се говорило — или хвалећи га или кудећи га, — о јелинизму Гетеовом. За онај осјећај мјере који није германска особина и који је имао у тако великом ступњу, Гете је можда дуговао исто толико француским писцима колико и грчким ауторима. Како сам признаје, он је много научио код наших класика и код њихових шљедбеника. Сам собом забиљежио је утицај који су у различитим тренутима његова живота имали на дух његов Молиер, Русо, Бомарше, Дидро. С друге стране, Гете је био надахнут Шекспиром и Талијанима. Свуда гдје је открио генија и љепоту, он је упућивао своја умна истраживања као приљевна чела, он је сркао сок из цвијећа под свима поднебљима. Мед његових рјечи састављен је из најразноврснијих сокова. Тој околности има се на сваки начин приписати његова улога иницијатора у стварима књижевне критике. Познато је да је Гете био један од првих који су говорили о *Welt-litteratur* или општој књижевности. Са проницљивошћу која је особина генија, вајмарски мајстор предвиђао је да се европске књижевности све већма и већма упоредно развијају, и да се ниједна теорија, ниједна врста, ниједна школа неће више родити и процвјетати у Француској, Њемачкој или Енглеској, него у свима земљама, готово у исто или у исто вријеме. Чудесно развиће саобраћај-

них средстава убрзало је тај покрет. Да ли је потребно поменути да се пророштво Гетеово данас готово испунило, да умјетност све више и више постаје интернационална, док политика постаје све више национална. Још за свога живота, могао је видети како госпођа де Стал дијели његово мишљење. Као Гете, кастеланка Копеа, вјеровала је у долазак „европскога духа.“ Као и он, али пошље њега, она је огласила упоредну методу у историји књижевности и учила паралелно развиће континенталних књижевности. Наши најпозванији критичари задахнути су данас гетеовском идејом. Сам Бринетиер писао је: „Добро би било потчинити историју појединих књижевности општој историји европске књижевности.“

Пошто хоћемо да означимо у чему је Гете вршио улогу претече, не можемо ћутке прећи преко његових научних радова. Јер тај човјек, вјечити предмет дивљења и чуђења, својим методичним и сигурним кораком аристократскога пријатеља реда, прешао је и научно поље. Изгледа да је Гете први изразио идеју да је лист ботаничка јединица, и да је сваки дио биљке само преображен лист, прилагођен своме новом положају. Наклоност ка упрошћавању, љубав према јединству које је одвело Гетеа томе открићу, такође га је одвело и идеји којом се модерна остеологија послужила: да прстен кичмене мождине треба сматрати као јединицу костура, и да глава није ништа друго до преображен најгорњи прстен. Још за његова живота, савременици су му одали хвалу за то. Огист Сент-Илер износићи пред Академију наука оглед његов о метаморфози биљака, овако је говорио: „Дјело Гетеово спада у мали број оних дјела која не само да своје творце чине бесмртним, него која су и сама бесмртна.“ У наше дане научан рад Гетеов непрестано је цијењен. Савремени научењаци код њега су нашли доктрину која јако личи на „борбу за опстанак“, и Хекел је од аутора *Метаморфозе биљака* начинио претечу Ламарка и

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Дарвина. За једнога човјека коме је научни посао био споредан, оваке похвале су врло велике. Студије Гетеове у питањима природних наука биле су му од велике користи у његовим књижевним радовима. У њима је поцрпао љубав према непосредном посматрању. Из њих је изнио мржњу према апстракцији, одвратност према унутрашњој култури која се ослања само на идеје и не води никаква рачуна о фактима. „Проучавајте природу!“ узвикивао је он непрестано Екерману. Умјетност и наука нашли су код Гетеа своје дубоко јединство. Те двије манифестације човјечјега генија, дотле јасно одијељене, Гете је спојио у складу свога слободнога духа.

Оно што нарочито пада у очи у животу Гетеову, због чега се човјек тако радо сјећа њега, то је примјер среће у љепоти. Та срећа која је пала у дио Гетеу на земљи пратила га је и пошље смрти. Никада човјек није био достојније оплакан, никада се мртвачки ковчег није скрио под таквим обиљем цвијећа. Најправеднију по част, ону коју му је одавала хвалу, у највишим и најпригоднијим ријечима, казао је Карлајл, — вијенац од црвенога смиља — на још топле остатке великога човјека. Када је опори апостол шкотски дознао, једнога тужнога јутра године 1832, за кобан глас, латио се пера као кадионице, и тај човјек који није био навикао да сипа похвале и који је свој тамњан палио само великоме богу, зацјевао је величанствену погребну химну у славу онога „који је обукао празничну одјећу вјечности.“ Некролог Гетеу од Карлајла, како је то погодно читање у тренутку када се прослављају сто и педесет година од рођења пјесникова! Како су то успјешне ријечи! Какав је то човјечански нагласак! Чланак заслужује да се прештампа од првога до пошљедњега слова. Још и данас, све ријечи имају своју тежину, и похвале Гетеу не изгледају претјеране. „Чак и за многобројна срца која су га лично волила, писао је Карлајл, смрт Гетеова је нешто што не треба о-

плакивати. Ми се држимо схватања гетеовскога када у томе видимо чин пун неке свете величанствености. Сваки човјек мора умријети. Човјеку о коме је ријеч био је дат потпун живот људски и посао који су мало људи могли извршити.“ И Карлајл завршује упоређујући живот Гетеов и сунчани дан: „Што је у материјалном свијету сунце, око и откривалац свију ствари, то је поезија у царству духа, то је пјесник у васељени. А живот Гетеов, ако хоћемо добро да га испитамо, тачно је симболисан ходом сунчаним. Узвишено се подиже сунце наше, величанствено на рујноме истоку. И оно гони сабласти и отровну пару које је било много и коју је требало разгонити. Моћно, добротворно бијаше наше сунце, у своме подневном сјају, када је побједоносно пролазило високе просторе небесне. А, сада, видите га како лежи.“

„Тако паде херој, достојан обожавања.“ Астрономи тврде да извијесне звијезде које нам изгледају свијетле у ствари су одавно угашене. Али растојање које нас дијели од тих мртвих земаља тако је велико да нам њихов сјај пошље толиких вијекова још непрестано долази. Исто је тако са оном звијездом коју је Карлајл назвао сунцем гетеовским. Његови зраци још непрестано продиру — гријући и оживљујући — сувремену умјетност и науку. Пошљедње ријечи које је велики човјек изговорио, прострт на своме мртвачком одру: „Пустите да уђе више свјетлости“ згодно завршују његов живот и дивно га сведе у неколико ријечи. Занимљиво је упоредити смрт Гетеову, тако достојанствену, тако озбиљну, са смрћу не мање достојанственом и не мање озбиљном његова сународника Фридриха Шилера. Двадесет и седам година прије тога, у тренутку када је пао у агонију, пријатељи се наднијеше над њим и упиташе га како се осјећа: „Све боље, одговорио је Шилер, све спокојније.“

Мужеви Конвента додијелили су Шилеру титулу грађанина францускога, и по-

часну повељу на којој је његово име било написано погрјешним правописом, али у којој је генију одата праведна хвала. Потомство је било строго према писцу *Разбојника*. Оно није без ограничења примило пресуду Конвента. Изгледа да је идеал који је изражен у драмама Шилеровим промашио, бар у већини надџа које је некада распаљивао. Дјело Шилерово остало је. У истом размаку времена дјело Ге-

теово је остало младо, добротворном и приљепчивом младошћу Шекспировом. Дуго још ми ћемо ићи да црпимо емоције и тражимо мнијења у оба *Фауста* и у *Истини и Поезији*. Јован Волфганг Гете био је одиста у маломе броју оних који, према једној славној изреци, „поболоше заставу човјечанства неколико корака у напријед у хаосу.“

Лозана.

Јован Скерлић.

О читању

— John Ruskin —

Да би наш дух хранили, морамо се при читању управљати по истим оним правилима, по којима се управљамо при јелу да наше тијело нахранимо. То значи, ми не смијемо једино ради уживања јести, нити једино ради уживања читати; али, и јело и књига добро спремљени, дају нам велико уживање... Будите увјерени, ово се упоређење на длаку слаже, једином том разликом, да су гријеси и врлине читања с једне стране у толико шкодљивији а с друге стране у толико изљичивији, у колико је душа скупотијенија од тијела. Прекомјерно читање је гори гријех него прекомјерно јело; скривана и блудна лектира то је гнуснија навика него неумјерено једење. Епикурејство књига много је теже постићи него епикурејство јела; а напротив природно и здраво јело то је најукусније.

Па као што се не смијемо управљати једино уживањем ни при јелу ни при читању, тако не смијемо ништа чинити једино ради уживања, него једино ради цијељи. Морална противност између човјека и животиње је та, што се човјек по циљу а животиња по уживању управља. А све,

што се више због уживања него због цијељи догађа, или ако се цијељ испусти из вида, то је — „незнабоштво“. То је савим тачан смисао ријечи „незнабоштва“ или „блуда“, као што долазе у Библији кад год би се односиле на народе, а нарочито на оним мјестима, која се односе на велики и духовити Вавилон.

А закон Божји који се односи на човјека ово је: кад год човјек буде при свом дјеловању имао какву цијељ пред очима, то јест, кад год буде дјеловао као слуга Божји, то ће му и награда бити таква радост какву не би разумио ничији дух, и ничији је језик не би изговорити могао; тада би се она открила у души, већ према томе, у колико онај Свети Дух живота и спасења у нами дјејствује. А ако би се човјек у свом дјеловању мјесто цијељу уживањем дао руководити, то ће му казна бити мучење, какво ни један дух неће моћи разумјети и ни један језик изговорити; и оно се открива од зла Духа који има моћ смрти.

А ово је, ја вас увјеравам, за нас свакидање и свакочасно искуство које се понавља и не даје избјећи.

Ј. Л.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Брак

— Прибрао Ј. П. —

Брак је крстосни поход, у коме на жалост најмање њих долазе у свету земљу.

K. Spaur.

Брак је гроб љубави, а жена је одмах крст на њему.

Saphir.

Ко узима други пут жену, није заслужио ни прву да изгуби.

Beaumarchais.

За женидбу треба више храбрости него за рат.

Christine von Schweden.

Многи проведе живот у самоћи, не за то што је можда ниско, него што је сувише узвишено мислио о браку.

J. Schnabl.

Шта је љубав? Два срца а један ударац. Шта је брак? Два срца а један *прозан* ударац.

Saphir.

Ко се жени чини добро, ко се не жени чини боље.

H. Paulus.

Шта је невјерство у човјека? Играчка! Код жене је оно злочин!

George Allan.

Брак је најдуховитија ствар за глупаке а најглупља за духовите људе.

* * *

Жена узима у браку име мужевљево, као што побједилац узима име битке, коју је добио.

Saphir.

Љубавници су слијепци, па кад слијепцац слијепцу пут показује, то онда обоје падну у — брак.

Glassrenner.

Женити се значи своје дужности удвостручити а своја права преполовити.

Schopenhauer.

Жена у браку постаје слободна; човјек губи с њиме своју слободу.

Kant.

Најсрећнији фамилијарни живот ужива — удовац без дјеце.

P. v. Schönthan.

Удовац: осуђеник, који је своју казну издржао.

Ch. Narrey.

Ја не разумијем зашто се толико виче на брак. То је и онако једини проналазак, који чини да човјечји живот изгледа дужи.

La vie parisienne.

Иза једног кратког „Да!“ долази у браку често једно дугачко „Не!“

A. Teufflier.

Брак је сличан опсједнутом граду; они што су у њему хтјели би напоље, они што су напољу хтјели би унутра.

Арапска пословица.

Многи старци узимају младе жене, да би имали неког ко би им очи склопио; а жене баш то врло добро разумију.

K. J. Weber.

Ни у једном дуету не свира се тако погрјешно као у браку.

L. Lehm-Kühler.

Често је брак као двије капљице магла што пливају над водом а не слију се.

Шекспир.

Има извјесних мана код жена, због којих их човјек прије брака љуби а у браку мрзи.

A. Lindner.

Љубав је слијена, али је брак оперира.

* * *

Гдје је тај брак, у ком нема „Али?“

Balzac.

Брак долази послвије љубави као дим послвије ватре.

Chamfort.

Удовац бива обично врло добар муж; зато му жене и праштају радо по туце година.

За удовицу се не може то исто рећи; код ње се увијек примјећује, ма како да је добра, да је као погријано јело.

P. Mantegazza.

Славуји кад престану љубити преставу и пјевати; жене су све славуји, чим више не љубе преставу пјевати и почињу дерати се.

Saphir.

Човјек би за којом женском трчао до крај свијета, док не постане његовом, а бјегао би од ње до крај свијета, кад је његовом постала.

H. Stobitzer.

Брак је прва глупост, што је човјек учини, кад постане паметним.

La vie parisienne.

Не хвали живот прије брака.

U. Weis-Vulka.

У младости је рано, у старости касно женити се.

Француска пословица.

Брачни ланци су тако тешки, да их врло често по троје морају да носе.

* * *

Брачни се живот зове зато *светил*, што он има толико *мученика*.

Fr.

Свети Соломоне! Ти си хвалио човјека као сретног, коме је небо дало ваљану жену, и ја се слажем с тобом; али јеси ли ти зато узео три хиљаде жена да *једну* таку нађеш? Заиста, твој скупоцјени храм био је лакша зграда, него зграда домаће среће у високо културним временима.

K. J. Weber.

Највећи доказ *пожртвованости* у љубави што је може човјек жени учинити, то је, што је — узима.

* * *

Брак је као судска парница: једна је странка вазда незадовољна.

Balzac.

Биоград, маја 1900.

Биоградско Народно Позориште

Као што је Наполеон рекао, да свако од његових војника носи у ранцу маршалску палицу, исто би се тако могло рећи за наше глумце, да свако од њих носи у џепу диплому генијална приказивача. Свако од наших глумаца и свака од наших глумица кадри су све приказивати. И Хамлета, и Отелу, и Јага, и Ромеа, и Женског Пријатеља, и Амалију, и Дездемону, и Рићокосу, и Анђелију, и оне слијепце из слијепачке академије у Иригу, и све, све. У нас Љ. Станојевић игра Отелу, а игра га и Д. Петровић, а може и да се не игра; Женског Пријатеља игра Гавриловић и Д. Петровић; Хамлета Љ. Станојевић, М. Петровић, Берковић, Спиридоновић и остали. А зашто не? То је бар најпоузданији пробни камен за таленат. Али ако хоћемо право да говоримо није довољно пазити само на таленат него и на рачун.

Јер зашто плаћати приказивача Женског Пријатеља 200 и толико динара, кад се може наћи и за 150. Ромеа за 80, Амалију и Дездемону цабе до краја сезоне, Франју Мора, Јага, Свенгалија за колико год хоћеш, само дај људима да играју, јер умјетнички инстинкт који у њима живи и буни се, треба што прије да се задовољи. А новац — новац и умјетност! Таман се то слаже!

Ето гледам оног једног Рисантијевића како се човјек суши, просто да га удјенеш у иглу. Онај прави, онај богодани, небески жар просто га сатире. И опет ништа. Идеалиста мора увијек да насједа, да претрпи бродолом. Нико се и не осврће на њега. Он ће, можда, и умријети у тој жаркој жељи да игра Ричарда. Али ко му може помоћи, кад има и сувише генијалних глумаца?!...

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Један мој познаник, кад је чуо да ће доћи гца Шумовска, ове је знамените ријечи узвикнуо: „Хвала Богу!“ Он је то, јадник, рекао, као какав човјек, који је жртва ужасне једноликости, па га пријатна промјена изненади, или као онај сељак што кличе, кад послјије ужасне суше о-сјети дах благословене дажде. Њему, јаднику, до то доба изгледало је, као да Позориште „сном мртвијем спава.“ А баш на против, одкако је за Управника дошао ватрени обожавалац умјетности, човјек, који је деценијама пратио драмску умјетност и њезину литературу, који је био занесен том умјетношћу, као какав шипарац, кога тај занос гони, да се одметне у глумце, који се, живећи у сферама чисте, непорочне појезије, увијек гнушао прљаве, бластаве и вулгарне материјалности, баш на против од то доба Храм Талије кипти од занимљивости и изненађења и тако сваког дана. Данас ово, сјутра оно. Ја чак, познавајући стваралачки дух Управников, сумњам да он спава, као што спавају остали праведници. Он непрестано премишља, ствара, ствара и премишља. Увијек вјечита борба, увијек вјечит живот. И то једнолико и то досадно!...

*

У представи *Госпођа с камелјама* доживјели смо двојаку радост. Мила гошћа приказује нам нешто ново, што је пређе нисмо чули и гледали и — Бог се више радује кад се један грјешник покаје, него кад деведесет и девет праведника уђу у рај — Гавриловић, онај стари Гавриловић, заносио нас је те вечери, као пређе, кад је српска умјетност била тако несрећна, да има само једног првог љубавника. Сад, сад је већ друга ствар, сад је тај лијени Гавриловић девета рупа на свирали, сад му је Управник, коме умјетност лежи на срцу, као што дому сиротне дјеце леже његова сирочад, нудио хиљаду динара да научи Хамлета, а он, он то није кадар учинити за мјесец и за два, као врло велики умјетник, што је Отела „научио“ за два дана! Ај, Гавриловићу, гријех ти на душу!...

Гошћа, што је овдје врло важно, ослабила је нешто мало од прошле године. Али ипак, ипак није најпогоднија персона за Маргариту Готје. Па и онај њезин глас, који је врло јак и оштар никако ми се не допада за ту туберкулозну кокету, у којој се најједном распламтила љубав, па се те љубави грчевито држала, као удављеник сламке, или као туберкулозан што се свим слабим силама халапљиво држи живота. Она је била дама, велика дама од главе до пете, сваки педаљ дама, као што каже Лир за своје отрцано царско достојанство. Она се слободно и отмјено кретала, а ти покрети увијек лијепи, увијек природни и никако не подсећају на театарске гестове, него као да се родила у том отмјеном друштву. У осталом достојанство њој је урођено, па ма шта играла. А то, то је врло важно у умјетника. То се не да научити. То се собом доноси на свијет. Ко га никако нема, не може га научити, јер то треба да му пријеђе у крв, да буде израз његовог поштованог ја, може се само подражавати, а то се одмах, на први поглед, примјети, јер та усиљеност, та крутост боде очи, као кад гледамо у жеравицу. А то, на жалост, ни једна наша позоришна дама нема у довољној мјери. Ја мислим на гђу Гргурову и гцу Нигринову. Остале, остале — су глумице.

Она је ону отмјеност и ужасну досаду којом одјекује њезин живот, прије но што се заљуби у човјека много млађег од себе, вјерно и искрено приказала. У ње се свуда душевна борба није само, као што је то у нас обичај, огледала у непрестаним покретима руку и ногу, у досадном и безначајном конвулзивном дрхтању тијела, шаблонском и, сада врло смијешном, јецану, него у очима, у том огледалу човјечје душе, и у сваком мишићу њезиног лијепог лица. То сам примјетио и у Салвинија. А сада и у неких наших глумаца, само што је то у њих махом смијешно, као све што човјек површно подражава. Они, без икакве иницијативе, колутају

очима, шире и узне ноздрве, набирају чело, напуће уснице и млатају рукама око себе, као да што хватају по ваздуху, а ноге, без икаква разлога, иду тамо и амо, као да под њима гори под. То није умјетност. То није природност. Отуда и она несрећа за нас, што нисмо кадри да заборавимо да смо у позоришту. А то је прави задатак драмске умјетности. Изнијети живот вјерно, па да изгледа, као да у тој соби, колиби, палати нема четвртог зида и ми смо, готово мимо воље, свједоци неког догађаја, као човјек кад прође крај каква прозора и случајно чује нешто, често почетак или свршетак какве породичне трагедије. То је мета сваког данашњег позоришта. То треба да буде и нашег...

Мислим да је то, рад чега је гца Шумовска, велика, чистокрвна умјетница и рад чега је омиљена у нас. То је за нас нешто ново. Ми нисмо научени, да нам ко на позорници, обично, природно говори, да нам најзначајније психичке моменте изнесе обично, природно, као у обичном животу. Ми смо навикнути на декламацију у сваком случају, на манито викање, кад душевна борба треба да достигне кулминациону тачку и на неке званичне, шаблонске покрете од којих се, ни за главу, не смије одступити. Кад је дошао Салвини, кад је дошла Шумовска, ми смо се убезекнуто питали: је ли то умјетност, је ли то позориште? Та то ни најмање не личи на позориште, то није оно наше традиционално приказивање, то, то личи на живот? И јест, то је био живот, живот ватрен, бујан, грозан, малаксао, млак, тих — то је био живот...

Француски комади са својим вјечитим темама о браколомству, са својим тако званим психолошким тезама и неком духовитошћу, којом се највећи безобразлуди некад увијено, а некад не увијено кажу, врло су омиљени у нас. Ми волимо

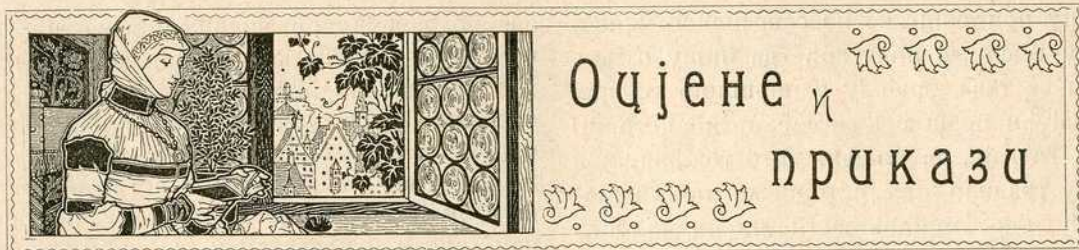
да слушамо оно праскање француског дуча и оне бестидности, јер смо и ми у пола истог кова, јер и ми волимо градити досјетке, на рачун нашег лијепог језика, у коме свака ријеч има свој реп. Није ни чудо што су се такви комади давали, у којима ће гца Шумовска гостовати.

И ја јој не могу одати већу хвалу, него кад кажем, да је умјетница од главе до пете и да је њезина игра врло природна, као да се уживила у дотичну улогу. Оно што напријед рекох важи за све њезине улоге из француских комада, и мени ће врло мило бити, ако гца Нигринова уклони и најмању трунку руфетлијске зависти и простудира игру наше гошће. Рекао сам простудира, а не копира. У неколико има истих одлика, али, Боже мој, ко се живи нема вјечито чему научити. Можда има у души гце Нигринове нешто, нешто врло мало што још спава, па треба да дође утицај с поља па да се то пробади.

Давала се Ђурина *Јелисавета*. Жао ми је, што и о тој представи морам ријеч двије рећи. Овдје је гца Шумовска изгледала, као каква звијезда на тамном небу. Они слатки Ђурини стихови текли су из њезиних уста, као мед и млијеко. Звучан глас створен за добре стихове, био је запојен топлином и нама је у позоришту овладало оно исто расположење, као кад нам је у дјетињству причала баба, крај топле пећи, заносне бајке, које се почињу с ријечима: били једном цар и царица, али то наше расположење на махове је убијало оно ужасно и досадно ачење наших приказивача, који су Ђурину појежију сјецкали и карадили, као да је то гомила ријечи, којој нема ни краја ни почетка. Наши људи не знају шта је појежија, шта је стих. За нашу позорницу нису никако стихови, та и проза много пати. За име Бога, та ни са „стиховима“ оног лојалног човјека не поступа се тако...

Лера С. Малешов.

Војаџа.

*Historijski roman iz Bosne, napisala
Jagoda Truhelka.*

Свакоме, који ијоле пажљивије прати новију хрватску књижевност, мора упасти у очи, како многи приповједачи хрватски поклањају нарочиту пажњу Босни и Херцеговини, те градиво за своје приче и романе отуда узимају. Готово сваке године појави се у хрватској књижевности или роман или каква приповијетка, под чијим натписом обично умије да стоји „из босанског живота“ и, колико се види, те се ствари доста радо и читају. Много их има, који се интересују за ове наше земље и ако никада ногом ступили нису на земљиште њихово, па да би се поближе упознали са животом њихових становника, не могу а да не купе и не читају те романе и приповијетке, у којима би, наравно, требало да је што вјерније и истинитије описан тај живот. На жалост, ко је год читао хрватске писце, тај није могао ни из близа упознати Херцеговце и Босанце, а није могао из једног врло простага разлога, — што њих ни сами писци боље не познају. Има их међу Хрватима, који су писали „из Босне“ а никада ни крочили нису у њу, а има их, који су се само неколико пута тек по мало бициклом и жељезницом прошетали кроз њу, држећи да су све видели и упознали па да могу чак и писати о њима. Због тога њихове ствари и испадају површне, блиједје, јадне и готово увијек изобличене. Колико смо се пута срели, у списима тих писаца, са неким особама, које би прије доликовале Кини и Јапану, него Босни и Херцеговини. Час су то разбојници, лупежи и убице, час опет добричине који ни мухи

зла не мисле; час су дивови и небојше, час кукавице и глупани. А увијек су само лутке, које играју и раде онако, како их писац за конач гуче. Да потврдимо наше мишљење, навешћемо дјела неких признатијих писаца хрватских, које је критика апострофно хвалила. Нећемо се обазирати на И. Милетића, што је писао јадне *Orle iz Hercegovacke zapreme*, ни Иву Добжањског, што је избацио још јаднију *Savku*, па ни Зорића по чијој *Prosjakinji* нема у Босни поштена човјека, него је све лопов (а у кога Неретва тече кроз Босну) него ћемо се зауставити на Лепушићу и Осману-Азису. Први, сиромаш, не познавајући Босне, шаље често своје Далматинце у њу, па их кашње назива Босанцима и као такве их и описује, или ако не чини тога, а он неким мангупима нађене имена Мујо, Алија, Ристо и т. д. па их обуче у одијело Босанско (а то је лако кад на свијету има и фотографија), тутне им чибук у руке и поред гомиле хрватских наметне им неколико турских ријечи, па ето вам поносних Бошњака, врских земљака Кулин-капетана. Осман-Азис једва се нешто мало разликују од Лепушића. Они се разликују само у томе, што су обојица рођени Херцеговци, па ако ништа, а оно у гомили лутака, сретнемо и по којег живог човјека, прави тип херцеговачки. Жалимо само, да је таквих типова врло мало, а што је главно, они нигдје не играју главну улогу, него су тек онако убачени за допуну какве слике, те на тај начин остану забачени, непажени. Њих, обично, засјене главни јунаци, који тако раде и говоре, као да су рођени у сред бијелога Загреба.

Но има хрватских књижевника, који се сами осјећају неспособни и неспремни да

пишу приповијетке из савременог живота у Босни, а ипак хоће да пишу о њој. Они се тада враћају у прошлост и, пребирајући прашне књиге и хартије историјске, гледају, да из њих што год извуку и нађу градиво за „историјске приповијести“ или „приповијести из прошлости Босне.“ На челу тих писаца стоји Јосип Еуген Томић, који је недавно славио двадесетпетогодишњицу књижевног рада а чијеме таленту Хрвати још одавна химне пјевају. Он се јавио са *Emin-aginom ljubov* и *Zmajet od Bosne*. У првој приповијетци пренио је радњу више у Славонију него ли у Босну. Она нам наличи више на какву бајку, него ли на приповијетку из живота. Читајући њу, човјек не може, а да се чешће не сјети нашега Видаковића или, ако хоћете, и Чеде Мијатовића. Другу су му назвали класичном, а и она једва да одмиче нешто од прве. У њојзи се једино истичу Хусеин-капетан и побро му Видајић, али оне многе случајности, изненађења па неке особе које су прије све него живи људи, покваре и оне утиске, што их њих двојица оставе у нама. За Томићем се поведоше писац приповијетке *Finis Hercegovinae* што је излазила у лањском *Viencu* и списатељка, чији је роман сад пред нама.

Разгледаћемо и њега.

Војачу списатељка назива историјским романом. И одиста, колико се види, он је писан по историјским фактима, те је с те стране одговорио натпису. То му је уједно, по нашеме мишљењу, и *једина* врлина. Композиција нам се не чини најзгоднија Војача, која би, према натпису требала да је главни јунак романа, блиједи и далеко заостаје иза мужа, Томе. Она се чак не истиче ни мимо Милована, дједа Томина, а то је већ једна погрјешка и то велика погрјешка. По свеме изгледа, да јој списатељка ни из близа није поклонила пажње колико би требало, нарочито у психолошким моментима, који су, у овакоме дјелу, одвише слаби. Судбина њезина, која би свакако требала да нас гане, не дојима нас се и оставља нас хладнима. На крају крајева јунакиња постане досадна,

да смо, довршивши читање романа, чисто одахнути морали, као након каквога тежег посла, који нас је изморио... Тома је, као што споменусмо, главни јунак. Тај, испочетка толико симпатични младић, када за љубав господства и власти гази оно што му је најсветије *љубав* своју, постаје нам гнусан и одвратан и, ма да би га списатељка у неколико и правдала, ми не можемо да му опростимо, него га мрзимо до краја. Недошљедност у карактерисању његову јасно се истиче исто као и у карактерисању друга му Иваниша, који нам испочетка изгледа покварена душа једна, (кад оно зове Тому на мегдан) а кашње се претвара у врло честита и поштена момка. Старац Милован шћаше нам бити најбољи, да, случајно, и он не преврну. Човјек, који испочетка једва пушта Тому од себе, а кад га пусти, пусти га само за то, да помогне отаџбини и који, кад једном Томо спомену о круни, оштро га прекори због тога, кашње *сам* одвраћа Радивоја од круне, а *сам* ради на томе, да је Томи устакне на главу. Он је у виду богомољца, просто *присилио* Радивоја да се одрече круне, јер по овоме задњеме нигдје не видисмо, да би се је он сам драговољно одрекао. Може ли нам се дакле и тај богомољац свидити? — Никада.

Овдје смо изнијели наше мишљење само о главнијим особама у роману, а кад су оне оваке, онда се може мислити да споредне не само да нијесу боље, него су далеко слабије од ових. По овоме се најбоље познаје, да је списатељка поклонила далеко више пажње историјскоме градиву него ли особама романа, да је писала више историју него роман, а тиме се управо и огријешила. Она нас у велике потсјећа на нашега Андру Гавриловића, који је увијек са својим историјским романима лоше прошао. И осим овога овај роман пати од многих недошљедности, сувише дугих а сухопарних описа, развучених а одвратних сцена и од оних непрестаних случајности, којима су претрпани сви стари романи а због којих су највише и забачени. Језик је, као у већине хрватских књижевника, и одвише слаб, а само је издање укусно и лијепо.

Сарадник.

Српска

* Примили смо на приказ једну малу књижицу са плавим корицама и са насловом: *Хумореске* написао Душан Пештанац. Књижица је изишла у Земуну у Штампарии Јована Пуђе 1900. Цијена јој је 50 потура. У овој малој збирци има шест „хуморесака“ у прози и двије у стиховима. У тако мало простора толико глупава ачења тешко би било хотимично стрпати — овако је пошло за руком. Ово нису у опће какви литерарни састави, то су тако анегдоте без духа, без хумора, анегдоте за најпримитивнију читалачку публику да се заблене, слегне раменима и учини оно усиљено *хм!* Српска књижевност, нарочито у новије доба, дала је лијепих прилога хумористичних радова, па о што је било г. Душану Пештанцу да поремеги тај пријатни утисак и онако слабе нам литературе? Има писаца у нас који би много више користили српској књижевности да баце перо у трње, него што дрљају којекаква трабуњања, па их уз то још и штампају и то на доста лијепој хартији и чистом штампом? За Бога, гдје вам је стид, гдје вам је срце? Разумијемо тропити хартију правећи од њих зачепке за боце и змајеве за дјецу, од тог имају бар појединци користити и уживања, ал арчећи је овако са оваким хуморескама — то не разумијемо. Ово се не може ни убрајати у какву литературу, ово је више ручни рад штампарских слагача господина Пуђе у Земуну. Духовитости пишчеве ради, навешћемо неколико стихова из *Шаливијада*.

На примјер:

Мираз ти огroman,
Ој благо ономе — —
Који се допадне
Скупом срцу твоме!

Или:

Жигицу ову прими,
Што је палим ја;
Па онда цигаро танка,
Да те пушим ја!

Или:

Сваки папир жути
Само један не,
А тај што не жути
Ах меница је! — —

А видите баш то је срећа! Пожути ли једном и ова трпељива хартија ваших хуморесака — бићемо и ми задовољни и српска књижевност срећна.

* У Биоградском Српском Народном Позоришту приказан је лијеп позоришни фрагмент *Кнез од Семберије* од Бранислава Ђ. Нушића. Комад је био од ванредног утиска на гледаоце и пожњео је потпуни успјех. Од истог писца као премијере даваће се још три комада: *Обичан човек*, *Тако је морало бити* и *Љилан и Оморика* што су као најбоља проглашена на расписаној утакмици од управе Срп. Краљ. Нар. Позоришта у Биограду.

* Као што часопис *Hlidka* у свом 6. броју јавља прсвеведена је на чешки са српског — а не са хрватског, како поменути лист у забуни каже — прича Симе Матавуља: *Срзманџија*. Превео је Ј. Ј. Кош.

* У Априлској свесци *Звезде* читамо у биљешци о дјелима, која су приспјела за овогодишњи позоришни конкурс: „С приватне стране дознадосмо да би се и слика из херцеговачког живота под насловом *Покајница* могла представљати, кад би је писац поправио. Ово је дјело написао *Светозар Ђоровић*.“ Ми смо од г. Светозара Ђоровића умољени да извјестимо читалачку публику да он *није* аутор поменутог дјела.

* У чешкој збирци популарних љекарских расписава што излази у Прагу под уредништвом дра Ладислава преведена је из *Књига са народ* што их издаје Матица Српска у Новом Саду: *Трудна жена* од дра М. Јовановића—Багута.

* У 64 броју *Narodnie Noviny* изишла је у словачком пријеву *Абуказелова* пртица *Наш господин Срећа*.

* Др. Мих. В. Вујић: *Економско-политички погледи Николе Вида Гучетића*. Ср. Карловци 1900. — О овом најновијем дјелу одличнога научењака српског „Славјанскій Вѣкъ“ пише овако: У овој књизи др. Вујић упознаје нас са мало познатим, но интересним политичко-економским писцем XVI. вијека, — Србином из Дубровника, Н. Гучетићем. За неособено богатог политичко-економског одјела у историји славенских литература личност и дјела Гучетићева представљају доста велики интерес. Гучетић већ томе обраћа нашу пажњу на се, што се јавља као један од првих политичко-економских писаца и у Европи уопште. Претходника је у њега врло мало: у XIII. вијеку Тома Аквински, у XIV. в. Орезлија, у XV. в. Тома Марус, у XVI. в. Жан Боден. Политичко-економске погледе Гучетићеве Др. Вујић је изложио исто онако мајсторски, као прије и погледе Крижанићеве.

* Као што је претплатницима *Забавника* раније објављено, управа је Српске Књижевне Задруге одустала од своје раније одлуке да *Забавник* излази у мјесечним свескама и одредила је да од сад излазе од једном или цијели списи или, ако су велики романи од повише дијелова, по једна засебна књига такога већег списка. Да би се та одлука могла извршити, у 13. свесци излазе завршетци првих књига раније започетих романа *Рата и мира* и *Давида Коферфилда*.

* Наскоро биће доштампана књига *Змајев Видовдан*, од П. М. Крајиновића код кога је један дио штампан у подлисцима *Србина* прошле године. — Књизи је цијена 1 круна 50 потура. Чист приход намијењен је раширењу *Србина* међу сељачки српски свијет нашег завичаја.

* За IX. коло Срп. Књ. Задруге управа је спремила ове списе: 1. Трећу и завршну свеску *Жигија Г. Зелића*, под уредништвом П. П. Ђорђевића; 2. *Песме* Ђуре Јакшића, с предговором о животу и раду пјесникову од пок. Светислава Вуловића; 3. *Милан Наранџић* од Ј. Игњатовића, под уредништвом Момчила Иванића; 4. *Причана Вука Дојчевића* од Ст. М. Љубише; 5. *Порушени идеали* од Свет. Ранковића; 6. *Ивенхог*, роман Валт. Скота, у преводу Ч. Петровића; 7. *Планина* од Е. Реклија, у преводу Ђ. Милијашевића. — За десето и доцнија кола спремају се: превод Холандије од Е. де Амичиса; приповијетке Ил. Вукићевића; приповијетке С. Матавуља; Светле слике Драг. Илића; приповијетке Св. Ранковића; збирка чланака Св. Вуловића из истор. српске књижевности; Антологија српске лирике од И. Ђорђевића до Бранка Радичевића, под уредништвом Тих. Остојића; откупљени списи Ђ. Јакшића; Постанак народности од Беџота у преводу Др. Драгише Мижушковића. У току ове године одлучено је да се из ради рјечник данас већ необичних ријечи у писаца „славено-србскога“ времена и тај је рад повјерен Љуби Стојановићу. Издаће се и „Историја српског народа“ по жељи исказаној од стране задругара.

* Изишла је априлска свеска *Звезде* листа за забаву, поуку и књижевност под уредништвом Јанка М. Веселиновића са овим садржајем: *Стари мач*, пјесма Милорада Ј. Митровића; *Бавоља посла*, прича Кезуна воденичара од † Свет. П. Ранковића; *Војсави и њена чета*, одломак из епоса Косово од Николе Ђорића; *Џон Рускин*, чланак од Јована Скерлића; *Старост и младост*, *О јесени позној*, *Зимска ноћ*, пјесме од Сокољанина; *Тартарен из Тараскона*, од А. Доде-а, превео М. Грол; *Кнез од Семберије*, сцена из српске историје од Бранислава Ђ. Нушића; *Плаветнило неба*, чланак проф. Јеленка Михајловића; *Књижевнички савез*, скица Чарлса Едвинга, превео с енглеског Б. М.; *Медицински факултет српског универзитета*, од др. Боке Ј. Николића; *Позоришна Хроника*, од Spectatora; *Музички преглед за месец април*, од Commentator-a. — *Књижевни преглед*: а) Милорад Ј. Митровић: „*Књига о љубави*“, реферат П. Марин-

ковића; б) Иво Ђипико: „*Са јадранских обала*“, реферат Милана Грола; в) „*Детињство*“, написао П. Срећковић, реферат од Бориса; г) „*Морало је бити*“, приповијетка, реферат М. Косорића; д) „*Станине приповетке*“ реферат од Бориса; е) „*Из српске историје. Догађаји и личности*“, реферат од Ј.; Др. Ђ. Димовић: „*Писма из Шпанолске*“, реферат од Б. — *Белешке*: а) Друштва; б) Књиге и листови. — Ми топло препоручујемо *Звезду* у њеном новом облику, желећи једино од уредништва да нам надокнади 23 број, који је заплијењен, а у коме се налазе наставци радова завршених у 24 броју, којим је и престала у старом облику да излази. Неби ли нам то уредништво могло дати као прилог садање *Звезде*, задржавши му стари формат?

* *Гдје је љубав ту је и Бог* прича Грофа Лава Н. Толстоја преведена је већ по толики пут а ево и као књига штампана други пут. Књига је здраве моралне поуке и ми је најтоплије препоручујемо. Цијена јој је само 10 пара.

* Као друго поправљено издање примили смо на приказ *Конарство* написао А. Д. Цијена 1 круна. Загреб, штампано у српској штампарији 1900.

* Српски научењак и министар правде на Цетињу др. Лујо кнез Војновић изабран је за члана француског Société d'histoire diplomatique на основу свога историјско дипломатског дјела *Дубровник и Османско Царство*.

* Прошлого мјесеца, као гошће су са lijепим успјехом играле на позорници Краљевског Српског Народнoг Позоришта у Биограду гђица *Хермина Шумовска* чланица циришког и госпођа *Ирма Полакова* чланица словеначког позоришта у Љубљани.

* Примили смо на приказ роман из наших дана *Прелом* од Милана Недељковића. Од писца откупљено издање издавачке књижарнице Пахера и Кисића у Мостару. Цијена 1.30 хелера. О овом ћемо роману донијети опширнији приказ.

* *Велизар* по Мартмонтелу сјевао Ж. Драговић. Цетиње. Књ. цр. државна штампарија 1900. — Господину Драговићу није било доста, што нам је до сад пружио неколико доста слабих пријевода, него ево, — макар и по туђој замисли, — он хоће да нам пружи и један свој спјев. Ми смо прочитали *Велизара* његова, прочитали смо га док је још излазио у *Гласу Црногорца* и не само да нам се није свидио, него смо се чудили, да је један озбиљан лист, као што је *Глас Црногорца* коме је уредник један заиста добар књижевник српски, могао примити овако што и штампати у својој подлистки. Ми не знамо ама баш ништа што би могли у овоме спјеву похвалити, док би замјерака било много, далеко више, него што се може у једној овакој биљешци изнијети. Већ сам стих, осмерац, није погодан за оваке спјевове, да о другоме и не говоримо. Остаје нам само да српској читалачкој публици препоручимо да не чита овакове ствари, а господину Драговићу, да се окани стихова и нека ради на коме

другоме пољу, где ће, можда, више користити и себи и другима.

Славенска

* *Matica Hrvatska* издала је пјесме Ђуре Арнолда, о којима се критика хрватска двојако одазива. Једни их критичари (око *Viensa*) хвале, док их други (око *Života*) куде. Ми смо тек недавно имали прилике да прочитамо Арнолдове пјесме, те се у главном слажемо са критичарем из *Života* Арнолдове пјесме у истину не вриједе много и Матица Хрватска није учинила никакве услуге хрватској књижевности што их је издала.

* *Knjiga Boccadoro*, натпис је збирци пјесама Ксерес де ла Мараје. (Ово је псеудоним једнога млађег хрватскога пјесника, ако се не варамо, Мил. Беговића). Постараћемо се, да о овој књизи опширније проговоримо.

* Славни руски романисијер и философ гроф Лав Н. Толстој довршио је своје најновије дјело *Сувремено ropство*. Овдје се шиба градски живот и описује стање радничког staleжа. Дјело је прочитано у једном ужем петроградском кругу, које је учинило ванредан утисак.

* Књижара А. Ф. Маркса у Петрограду, издала је *Скупљене пјесме Ј. П. Полонскога*. Ово је најпотпуније и највеће издање пјесама знаменитога рускога пјесника, које ће бити подијељено у пет овех свезака.

* Љејкин је издао још двије књиге. Једној је натпис На дачномъ прозябаній а другој Липочка, Пустой домъ. Као све што излази из пера овога одличнога писца и ове ствари препуне су хумора, те се у сласт читају.

* В. Свјетлов, приповједач руски, који је по неким преведеним приповјеткама познат и српској читалачкој публици, написао је двије књиге: Недостроеній храмъ и Венеціанскіе расказы. Он воли Италију, путовао је по њој, проучавао њезину прошлост и садашњост, те према томе све његове ствари из Италије лијепе су и занимљиве.

* У 12 свезака изашле су из штампе и продају се приповијетке Потапенкове. Свакој свесци (осим 5. и 6. које се не продају одијељено) цијена је 1 рубља. И ово је издала књижара А. Ф. Маркса.

* Изишао је из штампе и роман Вас. И. Немировића—Данченка На пути къ счастью, што је лањске године излазило у *Ниви*. Исти роман преводи се на српски у загребачким *Narodnim Novinama*.

* У позоришту Књижевничко-Умјетничкога Друштва ових се дана по стотинити пут представљала историјска трагедија *Цар Федор Јовановић*, од грофа Алексија Толстога. До сада у летописима рускога позоришта још није било забиљежено, да се какав комад за двије године дана приказивао сто пута. Ни у Москви још није било таква случаја. Насловну улогу игра Орленев, млад даровит глумац.

* *Француски критичари о Васкресенију*. Од како је петроградска *Нива* почетком прошле године почела доносити нов роман грофа Л. Н. Толстоја, европски су часописи веома често саопштавали поједине карактеристичне одломке из тога романа и погледе својих сарадника критичара на то дјело руског великог писца. Ових дана донијела је позната, ванредно добро уређивана *Енциклопедијска Ревизија Ларусова* одзиве три француска критичара о овој епохалној појави не само руске, но и свјетске умјетности, и ми их овдје саопштавамо нашим читаоцима, који су без сумње познати са овим дјелом по пријеву, који још излази у Бранкову Колу, одакле га ср. карловачки књижар Св. Ф. Огњановић одштапава у засебну књигу. Ово су та три кратка али веома згодна и исцрпна одзива француске сувремене критике: — „Читајте ову лијепу књигу *Ускрсућа* и ви ћете се услјед тога узбудити и осјећати као неку грозницу. Али је немогућно да не осјетите као неки стид и страх, за вријеме, док вам писац показује провалију, амбиз између начина живота, који сте ви усвојили, и идеала, који вам он показује и предлаже. Који пут ћете се зауставити у својој лектири, и велики дух, којему се дивите, учиниће вам се опор, варварски, противуприродан. Ви ћете му одговорити, да су жртве, које он од вас иште, надчовјечанске, да ви не можете све оставити, да сте приморани, пошто живите међ свијетом и са свијетом, живјети са истим начинима (погодбама), са истим предрасудама, као и они; да — пристати на оно, што Толстој од вас иште, значи одсјећи се, одвојити се од свијета, којег сте саставни дио и у којим учествујете, — значи осудити вас на немоћ и на смрт. — Но послје ћете опет узети књигу у руке, и ви ћете, премда су констатовање и савјети горки, осјетити у њима укус истине и бићете приморани признати да то није неприродан начин живота, на који вас позива Толстој, но да је то прави природан живот. Ви ћете бити приморани признати, да вам он не предаже ствари немогуће, на чак ни тешке да се изведу.

Густав Жефрро.

Изразита љепота *Васкрсенија*, премда је већма упрошћена, већма обнажена и приступачнија свима, по љепоти његових ранијих романа, ипак није заостала иза љепоте изнесене у ранијим романима пјесниковим. Она достиже, ако и не надмаша, оно што познајемо као најганутљивије и најсјајније чак и у таким књигама, у које су велики писци уносили своје ретке и слике, којима су се највећма поносили. Осим тога, овај роман има многе оригиналне особности. Он је толико реалистичан, колико је само могућно роману... Али тај његов реализам не повлачи за собом надувену мизантропију, ни бруталну похотљивост, нити неке наравствене компромисе, уступке, који су веома у моди код неких наших сувремених писаца. Дјело ово улијева у нас, ствара и развија милосрђе и невино је поред тога... Она је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

књига отворено револуционарна. На многим својим страницама она нам саопштава утисак, да је данашње друштво гнусно, да почива на апсурдним, шта више: на преступничким међусобним договорима и да је ваздух којим данашње друштво дише — неправда, а вода, коју пије — притворство... Толстој, пошто је написао двије најљепше књиге овога вијека, као да се застиди од своје славе па се повукао на дванаест, петнаест година Јеванђелију, те нам ево данас, као пошљедицу тога, даје *Васкресеније*, у које није унио никакву ташту жељу да се допадне, никакво кокетовање према вјештини, у којој је он ванредно поуздан мајстор, — но је унио само своју дивну душу и свој јединствени, несравњени, неизразими геније. Васкресеније је уза све то још и... најгангуљивија и најтрагичнија од свих његових књига, као што је међу њима и најпуније милосрђа.

Жил Лелетр.

Васкресеније је круно и велико дјело... Број епизода, гомила личности, распутице, по којима се оне губе из вида, преплетање и премјештање предмета (сичеа) чине, те у Толстојевој роману налазимо опширне хронике, огромне табле-е, у којима је читаоцу понеки пут тешко разабрати се и наћи се... Но уза све то, Толстој даје својим бићима живот тако истински и тако интензиван, да остају у памћењу на свагда... Међутим у *Васкресенију* има свега само двије личности. Пјесничке слике Нехљудова и Маслова довољне су да износе пред наше очи најљепшу драму *сајести*, која је *игда написана* и која се игда може читати. Но ја ипак нећу рећи, као што ће се иначе без сумње говорити, да је овај роман Толстојево ремек дјело. Ово је дјело његове старости, те доиста и јесте — старачко дјело. Истина, велики дух Толстојев остао је интактан, неопштећен, цио у својој дивној моћи емоције и патетичности, али је рука отежала. Све вам је ту тешко узвишено и заморно, многоглагољиво и збијено — наизмјенце.

Апри де Реније.

* У Прагу подиће се друго ново чешко позориште. Један чешки пријатељ умјетности покљонио је у ту цијељ четврт милиона.

* Уредништво је примило на приказ књижицу *Slovanské Hymny* у којој су у нотама са оригиналним текстом штампане химне: руска, малоруска, пољска (3), чешка, словачка, хрватска, црногорска, бугарска, словеначка и лужичко-српске (3). Чудимо

се редакцији да је изоставила једну од најљепших, најпопуларнијих славенских химна *Српску химну*. Овака погрјешка не да се лако извинити.

* *Aškrec: Jzmajlov. Red sv. Jurja. Тујка.* — Један од најомиљенијих млађих пјесника словеначких, написао је три драмска покушаја под горњим насловима, те их издао у једној књизи. Радња у све три драме збива се изван пјесникове отаџбине: *Измајлов* и *Red sv. Jurja* у Русији а *Тујка* у Хрватској. О овим радовима владају два критичарска мишљења: једни их примају с резервом а други веома хвале.

Страна

* У Италији је у послједњим годинама особито напредовала књижевност историјско-литерарнога истраживања. Едмондо де Амичис дао нам је лијепих расправа у *Speranze e glorie*, које су дијелом социјално-филозофског, дијелом биографског и критичког садржаја. Међу осталима говори се о Гарибалију, Cavallotti-у и G. Moden-у.

* Литература романа у Италији, осим Д. Анучијева *Fioco*-а у послједње доба није ништа знатног дала. Мала група талијанских хумориста умножила се једним Сицилијанцем L. A. Villavi, који се истакао као даровит приповједач и творац карактера и типова.

* Ради карактеристике наших књижевних прилика и прилика других великих народа, доносимо једну notiцу Минхенског *Jugend*, гдје јавља својим читаоцима да ће од првог јула мјесто 3 марке стајати 3 марке и 50 пфенига. Наклада мотивира ову маду повишицу врло сухо и хладнокрвно, да то чини за то, што је лист до данас стао *неколико стотина хиљада* више него што је могао прихода имати. А лист има сталних својих 40.000 претплатника!

Исправак

Међу оцјенама и приказима у прошлом броју *Зоре* поткрала се у коректури велика погрјешка која квару смисао. На страни 185 у првом ступцу а у чланку *Реформа календара* треба да гласи реченица у 9 реду одозло овако:

По томе календару година износи 365 дана и 6 часова. Како по астрономским посматрањима дужина тропске године износи 365 дана 5 часова 8 минута и 48 секунда, то је јулијанска година дужа за 11 минута и 12 секунда.

Молимо читаоце да у тексту исправе ову погрјешку.

САДРЖАЈ: Јелица Беловић-Бернадзиковска: *Хенрик Шјенкијевић*, приликом двадесетпетогодишњице му. — **Пјесништво:** Јован Дучић: * * *, госпођи Н. — *У сумраку*. — *Јесен пјесма*. — Из *Јадранских сонета*. — **Приповијетке:** Бранковински: *Записник* једног сеоског бележника. — Rákosi Viktor: *О путовању*, превео Никола Теодоровић. — **Чланци:** Др. Љубомир Неђић: *Песме Милете Јакишића*. — Maurice Muret: *Гете*, превео Јован Скерлић. — John Ruskin: *О читању*, превео Ј. П. — **Афоризми:** Брак, прибрао Ј. П. — **Писма:** Из *Биограда*. Биоградско Народно Позориште, пише Пера С. Талетов. — **Оцјене и прикази:** *Војажа*, *Historijski roman iz Bosne*, napisala Jagoda Truhelka, оцјењује Сарадник. — **Кроника:** — *Српска*. — *Славенска*. — *Страна*. — **Исправак**.

Претплату *Зоре* прима њена Администрација, затим Издавачка Књижарница Пахера и Кисића у Мостару, и сви њени појединачни. — Рукописи шаљу се Уредништву. — Поједина свеска стаје 80 хелера. — Прима трговачке и друге огласе, рачунајући од петтредка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 12 хелера, за три оглашавања по 8 хелера, а за више од три пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније. За сваки пут оглашавања урачунава се 60 хелера билеговине.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА